

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap

Skolgårdskvalitet som kommunal fråga

– En intervjustudie med företrädare inom
kommunal barn- och utbildningsförvaltning

Britt Lindgren

Skolgårdskvalitet som kommunal fråga – en intervjustudie med företrädare inom kommunal barn- och utbildningsförvaltning

Schoolyard quality as a municipal question – an interview study with representatives for municipal care- and education management

Handledare: Fredrika Mårtensson, SLU, institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi, SLU i Alnarp

Omfattning: 15 hp
Nivå och fördjupning: A1E
Kurstitel: Landskapsarkitekturens miljöpsykologi - självständigt arbete
Kurskod: EX0602
Program: Natur, Hälsa och Trädgård - magisterprogram
Ämne: Landskapsarkitektur
Examinator: Mats Gyllin, SLU, Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi
Utgivningsort: Alnarp
Utgivningsår: 2018
Omslagsbild: Britt Lindgren
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Skolgård, utformning, grön struktur, lek, hälsa, fysisk aktivitet, behov

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet -
Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Sammanfattning

I föreliggande studie undersöks på vilka sätt skolgårdar fyller för funktion ur ett verksamhetsperspektiv och dess utvecklingsmöjligheter. Intervjupersonerna är kommunala företrädare inom förvaltningen barn- och utbildning i en norrländsk kommun. Deras åsikter och tankar framkom genom den semistrukturerade, öppna intervjuformen vilket även visade på beslutsvägar och organisatoriska tillvägagångssätt inom förvaltningen.

Bakgrunden ger en bild över miljöpsykologisk forskning och aktuella samhällsrapporter som appliceras på områden och fenomen som respondenterna valde att behandla som viktiga.

Resultatet visar att de behov och funktioner som en skolgård ska erbjuda var bristfälliga i kommunen och att skolgårdsupprustningar ofta blev en åsidosatt fråga i planeringar, både vid nybyggnationer och utveckling av befintliga. Utformningen av kommunens skolgårdar svarade således inte upp mot respondenternas uppfattningar om hur en bra skolgård bör vara trots att förutsättningarna egentligen var goda. Tydligare regelverk med beskrivningar av en lägsta nivå samt vilka funktioner som ska finnas på en skolgård efterlyses samt att förvaltningen barn- och utbildning behövde ligga i framkant av utvecklingen. Utemiljön sågs som en viktig plats för återhämtning, fysisk aktivitet, social gemenskap och träning samt nödvändig för individens allmänna välbefinnande. Den skulle locka barn- och ungdomar till att vilja gå ut och den gröna utformningen behövde uppmärksammas mer.

I studiens sista del diskuteras respondenternas tankar och på vilket sätt kunskap och evidens om utemiljöers effekter skapar möjligheter för lek, lärande och hälsa i en framåtsyftande mening.

Abstract

The upcoming study examines the different functions of a schoolyard in a working perspective but also the potential of development in this area. The respondents of the interviews are representatives for the administration of child and education in a northern Swedish municipality. In the study a semi-structured and open form of interview was used. Through this, the respondents thoughts and opinions emerged. It also showed the ways in which decisions are made as well as organizational structures.

The background gives a picture of environmental psychological science and current social reports. These are applied to areas and phenomenon that the respondents chosen to view as important.

The result shows that the needs and functions that a schoolyard should offer was deficient, and that the restoration and improvement of schoolyards often became a neglected matter. That was true, both in the planning of new constructions as well as restorations of existing schoolyards. The modelling of the community schoolyards did in that way not fulfill the respondents view of how a good schoolyard should be, although the conditions and terms were good. A more distinct regulatory system with descriptions of a "lowest level" as well as what functions that should exist in a schoolyard, was requested. The views of the respondents were also that the administration of "child and education" needs to be ahead in this area of development.

The outdoor environment was viewed as an important place for recovery, physical activities, fellowship, exercise and was seen as a necessity for the personal well-being. It should attract children and adolescents to be outside and the green design needed to be paid more attention.

In the last part of the study, the views of the respondents are discussed, in what way the knowledge and evidence of the effects of outdoor environments, can create possibilities in the learning, playing and health for children and adolescents in a prospective matter.

Förord

Mitt examensarbete handlar om något som ligger mig varmt om hjärtat, nämligen vad som händer med kropp och själ i mötet med natur. I den här studien har jag riktat fokus mot skolans utomhusmiljöer. Min egen barndom har influerat mig, mer än vad jag nog har förstått, då jag tillbringade mycket tid på landet i mina föräldrars barndomshem i Norrlands inland.

Skogen blev en naturlig plats att upptäcka tillsammans mina föräldrar men det blev också många upptäckter på egen hand trots min ringa ålder. Känslan finns fortfarande kvar när jag vågade muta in områden längre och längre in i den mörka granskogen. Mitt favoritställe blev en speciell stor sten. Den blev en tillflyktsort, ett ställe att ha överblick från. Den var så stor att det gick att bygga en koja där, om än liten. På sommaren var den varm och det ingav trygghet att sitta i den torra mossan och laven som den var täckt av. Den stora stenen ...den var bara min.

Jag vill tacka min handledare, Fredrika Mårtensson som handledt mig med gedigen kunskap och lotsat mig genom detta skrivande med allt vad det innebär. Mamma och pappa som, fast de inte tänkte på det, gav mig chans att utveckla ett intresse för naturens hemligheter. För er var den ett självklart inslag i livet. Karin Åhman som följt mig sedan vi började på programmet NHT på Alnarp, en god vän som alltid stöttar och ger goda råd. Familj, barn och vänner som hjälpt till med tålamod, teknik och tankar. Till respondenterna som visade stort intresse och tog sig tid att flera gånger, delge mig sina erfarenheter och funderingar inom detta område.

Tack!

Britt Lindgren

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Abstract	2
Förord	3
Innehållsförteckning	4
Bakgrund	6
Inledning	6
Utemiljöns funktioner för barn- och ungdomar	7
Socialt liv i det offentliga rummet	7
Naturens roll	7
Byggda miljöer	9
Studier om lek och aktiviteter utomhus	10
Lekens betydelse	10
Utomhuslekens karaktär och funktion	11
Bygga kojor, en process	12
Lekredskap och risktagande	12
Fysisk aktivitet	13
En stödjande skolgård	15
Utformning med grönstruktur som naturligt inslag	15
Skolgården ur ett skolperspektiv	16
Skolgården – planering ur ett barnperspektiv	16
Styrdokument	17
Ett forskningsbaserat arbetssätt	18
Syfte	19
Problemformuleringar	19
Metod	19
Avgränsningar	19
Intervjuer	19
Analys	20
Urval	21
Metodreflektion	22

Studiens begränsningar	22
Resultat	24
Avsaknaden av viktiga kvalitéer	24
Plats som process	24
Grönstrukturens betydelse	24
En positiv plats i livet	25
Välja mellan trygghet och lek	26
Skolgårdsutveckling och tydlighet inom förvaltningen.	27
Riktat stöd	28
Elevmedverkan	28
Säkerhetsaspekten, drift och underhåll	28
Budget för utomhusmiljön	29
Sammanfattat resultat	29
Diskussion	32
En bra skolgård	32
Plats som process	32
Socialt samspel och gemenskap	34
Grön strukturs påverkan på välbefinnandet	35
Möjligheter för en utveckling av skolgårdsmiljöer	36
Olika perspektiv beroende på instans	37
Slutsats	38
Vidare forskning	39
Referenslista	40
Bilagor	43
Bilaga 1.	43
Bilaga 2.	44

Bakgrund

Inledning

Skolans utemiljö har en viktig roll att spela för barn- och ungdomars lek, lärande och deras möjlighet att utveckla hälsosamma vardagsvanor. Den har även stor betydelse för deras utveckling och sociala relationer. Med detta arbete vill jag sätta fokus på skolgårdens potential som en viktig kvalitetshöjare som ska integrera med hela skolans verksamhet. Vad som utmärker en bra skolgård är därmed en angelägen samhällsfråga.

Skolgårdsutformning är ofta ett lågt prioriterat område. Vid nybyggnationer tilldelas en samlad budget vilket innefattar medel till hela skolhusprojektet. Skolhusutformningens prioriteras, oförutsedda händelser tär på budgeten och resurser till en välutformad och genomtänkt utomhusmiljö uteblir ofta. Skolverksamheten i Sverige är en arbetsplats för 2 miljoner elever och 200 000 lärare (de Laval, 2014) vilket ger perspektiv på omfattningen av behovet av en tillfredställande miljö. Dessutom är syftet med skolan baserat på prestationer. Prestationer som ska utföras och bedömas. Folkhälsomyndigheten (2016) larmar om att fler och fler elever upplever psykosomatiska besvär vilket kopplas samman med känslan över ökad stress direkt kopplat till skolarbetet. Idag är det belagt med vetenskapliga bevis att goda utemiljöer är en hälsofrämjande livsmiljö (Kaplan & Kaplan, 1989; Kaplan, 1995; Mårtensson, 2004; Dymont, et al 2009). Eftersom skolan ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet gällande undervisning enligt skollagen; (2010:800 1 kap. 5 §) borde det även inkludera skolgårdar.

Som lärare med inriktning mot naturvetenskap och utomhuspedagogik har jag ofta använt skolgården med dess möjligheter att integrera utomhusmiljön i undervisningen men än mer funderat på den roll skolgården har för barn och ungdomar i mer friare situationer.

De starkaste minnena från den egna skolgården under låg- och mellanstadietiden är slänten där vi kunde rulla runt, springa och fantisera ihop någon lek samt de stora, otuktade buskagen. Där gjorde vi vindlande gånger under grenarna och det blev till hemliga samhällen. Vi kunde komma undan stojet från de andra och skapa egna världar. Den känslan har jag kvar än idag. Det var det mest kreativa förutsättningar vi hade för att skapa egna lekvärldar förutom när snön kom och en stor snöhög skapades av traktorn. Gångar och grottor byggdes med stor iver, men på grund av riskerna att det skulle rasa och någon göra sig illa, togs den bort till vår stora sorg.

Min gamla skolgård var och är fortfarande liten i förhållande till antalet barn med en stor asfaltsyta och en lekställning. Numera har den rustats upp med en central trädunge på en liten upphöjd kulle, bättre lekställning, upplysta plastfigurer, en mindre bollplan samt att det är städat och ordentligt. Det vill säga ett trevligt intryck. Jag har fått höra att eleverna själva var delaktiga i planeringen och fick plantera träden men buskaget är borta. De lite "vildare" platserna är ersatt av gräs och ett litet lusthus. Det får mig att fundera på möjligheten till avskildhet, förutsättningar till att skapa egna kreativa lekar och tillgången till natur- och annat löst material för att konstruera och bygga. Med detta arbete vill jag därigenom lyfta skolgårdens potential för skolans verksamhet och för barn- och ungdomars möjlighet till attraktiva utomhusmiljöer.

Utemiljöns funktioner för barn- och ungdomar

Socialt liv i det offentliga rummet

Skolgårdar är en plats för barn under skoltid men även en plats i ett offentligt rum som nyttjas av barn och allmänhet under hela dygnet. Likväl som under dagtid är den en plats för möten och aktivitet under kvällar och helger. Det gör att den behöver leverera kvalitéer som svarar upp mot att det blir gynnsamma och bra platser för såväl skolbarn som andra grupper i samhället.

Jan Gehl, dansk arkitekt, uppmärksammades 1971 med *"Livet mellem husene"* vilken handlar om människans beteende i offentliga rum där kommande refererade litteratur tar språnget ifrån. Gehl tar utgångspunkt i ett humanekologiskt perspektiv där man studerar samspelet mellan människan och hennes totala omgivning. Kvalitén på en plats bestäms inte av antalet aktiviteter eller av aktivitetsnivå menar Gehl (2003). Gynnsamma förutsättningar för att röra sig, dröja sig kvar och delta måste också finnas. Kvaliteten på de enskilda delarna i utemiljön spelar en avgörande roll, liksom utformning av individuella utrymmen och ner till de minsta detaljerna vilka är avgörande faktorer. Utomhusmiljön kan delas in i en rad olika kvalitetskrav och tar sin utgångspunkt i generella och specifika behov, men enkla baskrav ingår i alla mänskliga aktiviteter. Om platser görs attraktiva för att gå, sitta, stå, se, höra och prata ger det utrymme för att andra aktiviteter ska utvecklas enligt Gehl.

Kantzoner är en viktig detalj för att stå. Människor vill ofta stå bredvid något, ha något bakom ryggen eller hänga på något och få uppsikt, man undviker öppna ytor. Man får också distans till andra och kan hålla lite vakt på det egna personliga reviret intill nischer, planteringar, väggar, träd i skugga/halvskugga. Människors beteende och det som händer när man letar efter en plats att stå kallas "the edge effect". Aktiviteter sprids från kanter och ut. Barn börjar ofta från väggen, trappan eller vid sittplatser för att komma överens, hitta på något eller vad man ska ta sig för och tar sig så småningom ut längre på området. Människor tenderar att vilja ha stöd av en miljö med detaljer såsom sittplatser som kräver planering där primära sittplatser gynnar situationer för att få människor att verkligen sitta. Barn- och ungdomar har ganska blygsamma krav på sittplatser enligt Gehl. Där handlar det mer om hur situationen styr. Människor vill också ha en fri siktlinje, möjlighet till överblick men ej över för stora ytor. Ett bra konversationslandskap och en direkt påverkan på att kunna prata/konversera är utformningen av sittplatser och detaljer i miljön. För att tala med andra underlättas om man uppmärksammar eller fascinerar över något gemensamt i landskapet eller på platsen. Det kallar Gehl "triangulering" – A börjar prata med B och en process startar (Gehl, 2003).

Gemensamt karaktärsdrag för alla val som en individ gör för att uppsöka en plats oavsett om det är för rekreation eller sociala aktiviteter sker bara när de yttre förutsättningarna för att röra sig, stanna och förflytta sig är goda. En plats trevlighet och om den kan erbjuda skydd, från fara och fysisk skada är också avgörande påtalar Gehl, (2003).

Naturens roll

En teori angående naturens inverkan på människors relationer och hälsa har paret Rachel och Stephen Kaplan formulerat i *"The Experience of Nature-a psychological perspective"* (1989). Paret är båda professorer i psykologi vid University of Michigan med specialisering inom miljöpsykologi och över 30 års forskning inom bland annat miljökognition, miljöpreferenser och

den psykologiska nyttan av miljöupplevelser. Teorin benämns som ART, "*Attention Restoration Theory*" och bygger på teorin om att människan har två former av intag för information. Information kan gå via den riktade uppmärksamheten eller via den spontana uppmärksamheten, så kallad fascination. Det grundar sig på tre aspekter; det tillstånd individen återhämtar sig från, stress eller mental utmattning. Hur återhämtningsprocessen går till och vilka miljöer som främjar återhämtning (Hartig, 2005).

Kaplans, Attention Restoration Theory, grundar sig på och inspireras av psykologens William James tidigare teori om "*voluntary attention*" och "*unvoluntary attention*" (Kaplan & Kaplan, 1989).

Människan är beroende av den information som finns omkring oss och hur vi upplever den. Den informationen tar vi in, medvetet eller omedvetet och lagras hos oss vilket i sin tur ger upphov till känslor. En del intryck attraherar oss mer eller mindre beroende på vårt eget behov vilket Kaplans uttrycker som "*environmental preferences*". Upplevelserna är i sin tur beroende av människans uppfattningsförmåga genom vilken vi värderar och kategoriserar information (Kaplan & Kaplan, 1989). Det som utmärker mänskliga sinnet är förmågan att lösa problem, att lagra stora mängder information och kunskap. Att lösa ett problem kräver fokus på vad som är relevant för det aktuella problemet och ju större överflöd av möjligheter desto viktigare är individens kapacitet för att göra ett urval (Kaplan, 1995).

En individs förmåga att rikta uppmärksamheten beror på dess förmåga att hålla koncentrationen på något som upplevs ointressant och trycka undan stimuli som upplevs mer intressant, det vill säga förmågan att besitta en hämmande funktion. Den hämmande mekanismen, viljan att utföra aktiviteter som för stunden inte är lämpliga, menar Kaplan (1995) är nödvändig för människans hälsa och överlevnad eftersom den hindrar till exempel en flyktinstinkt eller främjar förmågan att bli socialt accepterad i olika sammanhang.

Det kräver mycket ansträngning av den riktade uppmärksamheten att under lång tid bruka den hämmande förmågan. Används den över lång tid utan återhämtning kommer individens förmåga till att hämma, trycka undan konkurrerande stimuli, till slut att ebba ut (Hartig, 2005). Konkurrerande stimuli kan vara olika former av informationsöverflöd och distraktioner (Kaplan, 1995). Det leder till en rad negativa konsekvenser när den hämmande förmågan är uttömd vilket kan det leda till bristen att planera, följa den samt utföra en för individen vanliga uppgifter. Nedsatt självkontroll, lättretlighet och förmågan att känna av sociala stämningar kan också bli en konsekvens. En försvagning av den riktade uppmärksamheten uppstår och kan leda till mental utmattning så kallad, "*directed attention fatigue, DAF*" (Hartig, 2005) men utmattning kan även uppstå efter intensiva perioder av upplevda nöjsamma och stimulerande projekt eller arbetsuppgifter (Kaplan & Kaplan, 1989). Användandet av den riktade uppmärksamheten är kärnpunkten gällande människans effektivitet samtidigt som när *DAF* uppstår, är den central gällande människans ineffektivitet och misstag enligt Kaplan (1995).

I Kaplans teori (1989), är den centrala utgångspunkten den att när stimuli och informationsintag i stället riktar in sig på den spontana uppmärksamheten, fascinationen, ges den riktade uppmärksamheten en chans att vila och att återhämta sig.

Naturliga miljöer verkar vara sådana miljöer som är speciellt rika på karaktärer som är nödvändiga för återhämtning av den riktade uppmärksamheten. Naturliga grönområden såsom ängar, skogar och dammar som inte är alltför långt borta spelar stor roll på grund av att de ger

en känsla av möjlig tillgänglighet vilket är ett viktigt bidrag till människors tillfredsställelse. Även närliggande natur har viktiga värden. Det behöver inte vara stora, vidsträckta områden. Möjligheten att bara ha utsikt över träd, ett grönområde från en arbetsplats eller hemmet kan ge tillfredsställelse, ett tillfälle att för stunden koppla av (Kaplan & Kaplan, 1989). I en tidigare undersökning av Kaplan & Talbot 1985 (Hartig, 2005) visade det sig att ha tillgång till natur såsom utsikt mot naturliga miljöer, träd och blommor, vid arbetsplatser minskade nivåerna av upplevd jobbstress och man upplevde högre tillfredsställelse av sitt arbete. Förekomsten av sjukdomar och huvudvärk minskade till skillnad mot dem som hade utsikt mot endast byggd miljö (Kaplan & Kaplan, 1989). Dessa korta men täta "mikroåterhämtningar" går Kaplans vidare med i Kaplan, 1993; Kaplan (2002) enligt Hartig (2005).

Miljöer som ger tillfälle att använda den spontana uppmärksamheten och som gör användningen av riktad uppmärksamhet tillfälligt onödig, har naturmiljöer som innehåller vissa värden som samverkar. Paret Kaplan har delat in dessa i fyra olika kategorier och benämns;

"Fascination" – att uppmärksamma något i miljön, fascinerar av den. *"Extent"* - som har känslan av omfattning i miljön, möjlighet att utforska den. *"Being away"* - känslan av att komma iväg. *"Compatibility"* – att miljön infriar vad vi vill göra eller uppleva i den (Kaplan & Kaplan, 1989; Kaplan, 1995).

Fascination - är en central del av teorin, ART. Det är dock inte garanterad att närvaron av fascination är tillräcklig för att den riktade uppmärksamheten därmed kan vila. Fascination är en nödvändig, men inte tillräcklig grund för att återställa riktad uppmärksamhet (Kaplan, 1995).

Being away - känslan av att komma iväg, principiellt, vilket kan vara både en mental och en fysisk förflyttning. Att komma iväg från det som normalt tillhör vardagens aktiviteter, att komma iväg från det som tröttnar och skiljer sig från det vanliga. Naturen har många gånger de kriterium som uppfyller känslan av att komma iväg. Genom att utföra aktiviteter i en miljö som fascinerar oss ges den riktade uppmärksamheten en chans till att vila. Att fortsätta kämpa med de gamla tankarna i en ny miljö är dock osannolikt att det är restaurerande (Kaplan & Kaplan, 1989, Kaplan, 1995).

Extent - känslan av omfattning. Miljön måste ha en viss omfattning och vara rik på stimuli. Den ska innehålla en helt annan värld än vad man omedelbart ser. Det måste ges stimulerande intryck som bidrar till fascination och associationer till minnen men vara så sammanhängande så att det inte blir en orelaterad samling av intryck. Våra önsningar vad vi vill göra i miljön, att se, uppleva, erbjuda utforskande och tänka behöver infrias (Kaplan & Kaplan, 1989).

Compatibility - platsen ska svara upp mot individens behov och förväntningar på vad denne vill utföra där beroende på i vilken sinnesstämning man är. I en miljö med hög kompatibilitet verkar det finnas ett gensvar mellan den naturliga omgivningen (platsen) och individens benägenhet, hur denne för tillfället känner sig eller vill agera (Kaplan, 1995).

Byggda miljöer

Även den byggda miljön, hus med detaljer och inslag i utomhusmiljön är viktigt att de är utformade med en tanke och är estetiskt tilltalande. Det ger signaler till omgivningen att någon har tänkt och att denne månar om individers uppfattningar och tankar. Estetiskt tilltalande

miljöer ger även överblickbarhet och orienterbarhet och upplevs mer trygga och säkra (Boverket, 2013; Skantze, 1989).

Studier om lek och aktiviteter utomhus

Lekens betydelse

Birgitta Knutsdotter Olofsson är docent i psykologi och professor i pedagogik vid Stockholms universitet och forskar om lekens betydelse. Knutsdotter Olofsson (2009) anser att lek och lärande går hand i hand och att i den fria leken tränas både emotionell, social, kognitiv, kreativ och kommunikativ förmåga. Fantasi- och rollekar innebär att kunna omvandla verkligheten till något annat där minnen av tidigare upplevelser och erfarenheter används i en ny process vilket är grunden i mänsklig intellektuell aktivitet.

När fler färdigheter används samtidigt i leken knyts ord, rörelser, material och samvaro till en mängd associationer vilket enligt Knutsdotter Olofsson, underlättar långtidsminnet och barnen skapar en tydlig och organiserad minnesbild som främjar lärandet.

Knutsdotter Olofsson ställer frågan vad barn egentligen inte lär sig när de leker. Lekar gynnar påhittighet och fantasiförmåga vilket utvecklar problemlösningsförmågan och förmågan att kunna föreställa sig olika företeelser. Det påverkar fler aspekter, till exempel läsning och läsförståelsen. Utan förmågan att kunna föreställa sig inre bilder eller förmågan att uttrycka sig blir det lästa bara ord utan innebörd.

Kommunikationsförmågan utvecklar barn på olika nivåer i lek. Eftersom lek inte är på riktigt behöver subtila signaler och det talade ordet tränas och förstås. Barn tränar på konsten att uppfatta dessa metakognitiva signaler som talar om att det rör sig om lek. Den sociala kompetensen är viktiga beståndsdelar i lekstrukturer där fantasi och inlevelseförmåga påverkar varandra. Barn utvecklar empati och medkänsla för andra, att genom leken kunna tänka sin in i andras situation och behov.

Lek handlar också om att kunna behärska sin kropp, att övervinna rädsla och att få oanade fysiska krafter vilket påverkar självkänslan. En förutsättning för att delta i en lek är att barnet är tryggt och vågar släppa kontrollen. Otrygga barn däremot står ofta bredvid och tittar på.

Sammanfattningsvis menar Knutsdotter Olofsson att barns psykiska och fysiska förmågor utvecklas i leken där kropp och själ samspelar. Den fria leken bygger på barnens egna idéer och initiativrikedom och gör att de är aktiva, kreativa och utvecklar sin självständighet (Knutsdotter Olofsson, 2009).

Fredrika Mårtensson, fil.dr i miljöpsykologi, har i sin avhandling *"Landskapet i leken". En studie av utomhuslek på förskolegården* (2004) tagit utgångspunkt i beteendevetenskaplig teoribildning kring fysisk miljö och barns lek för att beskriva hur barn använder sig av den fysiska miljön under utomhusleken.

Lekupplevelsen menar Mårtensson, är ett centralt begrepp som ska förstås och beskrivas i ett vidare sammanhang, en situation där det finns en relation mellan; den fysiska miljön/platsen, den sociala miljön/deltagande barn och lekens tema/fantasi.

Viktiga begrepp som bland annat stod som utgångspunkt för att empiriskt undersöka och observera relationen mellan barns lek och den fysiska miljön i studien var:

Platsrelaterad lustfylld rörelse - vilket är lek som tar avstamp och riktning i den fysiska miljön.

Leksammanhang - som är en flerställig relation mellan barn, plats och lekens tema.

Vidlyftighet – ett leksammanhang som ger utrymme för stor förändring i lekens struktur.

Dynamiskt område/punkt – ett praktiskt inriktat område/ställe med många iakttagelser av lek som betecknas som vidlyftiga.

Lekens dynamik – ett sammanfattande begrepp för att beskriva relationen mellan barns lek och den fysiska och sociala miljön.

Kännetecknande för några av begreppen i studien är att barn som till exempel är med i *leksammanhang med vidlyftig* karaktär gör dem mer vaksamma mot vad som händer i omgivningen och därmed blir bra på att tillvarata ögonblick och nyanser i konkreta situationer. Genom att finna sig tillrätta i en situation som har karaktären av sinnlighet och fysisk rörelse stärks deras *mentala rörelseriktning*, menar Mårtensson (2004) och de kan i högre grad släppa den egna kontrollen och i större utsträckning låta omgivningen vara med och leda förloppet.

Utomhuslekens karaktär och funktion

Den *fysiska rörelseriktningen* i utomhusleken leder ofta till oförutsägbara händelser och processer både mellan barn och mellan barn och den fysiska miljön vilket kan verka som om att det är omgivningen som leker med barnen istället för tvärtom.

Sinnlighet, att hantera sinnliga detaljer i den fysiska miljön var något som barnen i studien ägnade sig åt i förbifarten men som också var en medveten handling, att söka upp de platser där man kunde "bara vara" rent sinnligt. Platserna kunde bli som en utgångspunkt till fysisk aktivitet i någon form.

Mårtensson beskriver barns kontakt med fysisk omgivning som sinnlig i två bemärkelser. Att miljön blir betraktad, iakttagen och använd med barnens alla sinnen. Därmed blir de uppfyllda av att samspela med den och det blev mer tydligt på vissa platser och i vissa sammanhang. Sinnlighet kan också handla om intensiv till lättisam fysisk aktivitet såsom att springa, snurra och gunga. Vidare tycks barn kunna använda utomhusleken till att klara av svårare uppgifter, lösa konflikter eller diskutera frågor.

Mårtensson (2004) resonerar kring möjligheten om barn ges möjlighet till att finna trygghet i den fysiska miljön ger det dem också vidgad förmåga att uttrycka sig, kompromissa, komma överens och samtala vilket kräver en motsvarighet i en inre, mental process. Att gå från en mer fysisk och sinnlig aktivitet till ett mer stillsamt tillstånd som vila eller fantasilek kan hänga samman med att barn kan vidga sin uppmärksamhet från enskilda detaljer till att bli medveten om att ett mer övergripande perspektiv vilket har betydelse för samspelet. Mårtensson går vidare i resonemanget om hur barn låter den omgivande karaktären som helhet få större betydelse. Till exempel kan den fysiska omgivningen få betydelse även när den inte konkret används. Den omgivande skogen kring gungorna kan bli en bra plats för samtal och vila, för att sedan ge stöd till att påbörja en lek eller aktivitet. Partier med grönska blir en inramning till social fantasilek och så vidare (Mårtensson, 2004).

Är miljön dessutom varierad, kuperad och har olika strukturer ter sig leken så att det ges möjlighet till ett öppet förlopp och ett dynamiskt flöde genom att barnen lättare gå in och ur olika lekar och lättare byta plats för den. För att gå in och ur en lek eller aktivitet behövs platser med varierad utformningar, snäva passager och saker att runda eller gå igenom (Mårtensson, 2005). Utomhus- och naturmiljöer kan på så sätt underlätta detta genom att den är öppnare, friare och erbjuder en rekreativ "grönzon". Användningen av olika platser växlar också snabbt och leken kan därför röra sig friare mellan olika ställen utomhus än inomhus (Mårtensson, 2012). Utomhusmiljön ger på så sätt potential till en vidlyftig lek vilket påverkar utveckling och inlärningsförmåga (Mårtensson, 2004; Knutsdotter Olofsson, 2009).

Lekens flöde och karaktär blir därmed olika beroende på vilket element som finns på platsen och hur platsens struktur och kvalitet är konstruerad. Det är alltså inte heller vilken miljö som helst, vilka buskage som helst det går att gömma sig i, blad eller träd som går att användas i just den leken. Det krävs vissa karaktärs- och miljöegenskaper vilkas aspekter man kan använda sig i olika planeringssammanhang (Mårtensson, 2004).

Att barn leker överallt utomhus är en vanlig uppfattning som inte riktigt stämmer. Barn har ett sinnligt och en kroppslig utgångspunkt, ett omedvetet och oreflekterat sätt att förhålla sig till den fysiska världen. Genom lek och aktivitet utvecklas den så småningom till ett mer reflekterat och medvetet förhållningssätt (Mårtensson, 2012).

Bygga kojor, en process

Kojbyggande är ett konkret exempel och det är en företeelse som visar på att viktiga kvalitéer behövs i utomhusmiljön (Kylin, 2004). Byggandet är en process där själva kovan i sig är mindre viktigt. Kojor kan se mycket olika ut, alltifrån två pinnar i kors, en glänta i ett buskage eller mellan några trädstammar till större alster. De är ofta skapade i buskar, snår och i insynsskyddade och rumsbildande vegetation. De kan vara skapade av det som för oss verkar skräpigt. Man kan säga att dessa platser är manipulerade av barn och en plats full av betydelse som är kopplade till speciella lekar och världar där symboliskt och abstrakt tänkande tränas.

Att ta plats i omgivningen och den sociala världen kan, enligt Kylin, vara genom kovan och byggandet. En lekprocess som lockar barn längre upp i åldrarna. En plats som har ett högt "kojindex" är ett kriterium för en bra barnmiljö. Forskning som är gjord på kojbyggande visar att barn som ordnar egna platser, såsom kojor, har lättare att vara självständiga och känner sig trygga med att kunna vara ensamma. Leken blir också mer inriktad på fantasi och samarbete än behovet att vara fysisk stark (Kylin, 2004).

Lekredskap och risktagande

Skolgårdar består ofta av lekredskap som representerar en stor del av fasta installationerna.. Förutom att de ska locka till lek med form och funktion är det viktigaste kriteriet att de är säkrade för att undvika direkt farliga situationer. Därför är säkerhetsåtgärderna satta enligt olika standarder, bland annat Svensk standard, SS-EN 1176 (Boverket, 2015).

De utmanar dock barn till att testa sina gränser och att våga ta risker. Risker behöver man utsättas för och lära sig att hantera. Att kunna handskas med det tränar förmågan att bedöma och hantera en uppkommen risk och därigenom undvika en farlig situation. Att vara säker handlar om att förebygga faror, inte att undvika risker, för det är alltid närvarande. Det är en fundamental del av barns utveckling att uppleva och handskas med utmaningar utifrån deras

förmåga och skicklighet. Om barn inte får chansen att ramla, uppleva smärre olyckor och ibland smärta, missar de en ovärderlig fas i sin utveckling. En konsekvens av en överbeskyddande miljö är att barn kan dra sig för att våga utmana sig själv, sky fysisk rörelse och inte lita på sin egen förmåga enligt Laris (2005).

Får de däremot chanser till utmanande miljöer och tillägna sig denna kompetens på plats, har barnen en grund för att bygga upp sitt risktagande, både fysiskt och psykiskt, vilket ger dem självförtroendet att övervinna olika slags nya utmaningar i framtiden (Laris, 2005; Boverket, 2015).

Men för att barn ska tillägna sig lekminnen räcker det inte att det bara finns olika lekredskap (Mårtensson, 2006). När vuxna berättar om sin egen barndoms favoritplats handlar det nästan alltid om utomhusupplevelser där utomhusleken ger starka och positiva minnen. En lekplats ska dock inte förringas enligt Mårtensson. De är viktiga uttryck i samhället som påminner oss om att barn måste få ta plats däremot är de ofta designade för att roa och förströ för stunden. De är indelade i olika separata delar som serverar möjligheter där varje del för sig står för en funktion och det stimulerar sällan till ett flöde i leken (Mårtensson, 2006).

Fysisk aktivitet

En viktig aspekt av leken är att den uppmuntrar och skapar tillfälle till varierad fysisk aktivitet som hälsofaktor. Att skapa förutsättningar till en aktiv livsstil har uppmärksammats på bred front genom olika samhällsaktörer. Boverket har gett ut en vägledning för att uppmärksamma den fysiska aktivitetens viktiga roll; *"Planera för rörelse! En vägledning om byggd miljö som stimulerar till fysisk aktivitet i vardagen"* (2013) som behandlar samhällsplanering, hållbar utveckling och folkhälsa. Bakgrunden är ett regeringsuppdrag som gavs Boverket 2011, att samordna och utveckla planering som stimulerar till fysisk aktivitet i vardagen. Syftet med vägledningen är att de som arbetar med stadsplanering, folkhälsa, trafikplanering, grönområden eller friluftsliv ska ges en ökad kunskap om hur viktig fysisk aktivitet är för hälsan och välbefinnandet och hur den byggda miljöns utformning kan stödja ett fysiskt aktivt vardagsliv. I vägledningen uppmärksammas folkhälsan som är en av vår tids största utmaningar och där den sociala dimensionen är fortfarande en utmaning i planeringen. Med kunskapen om detta och med en genomtänkt planering kan det avsevärt bidra till en förbättring. Det har visat sig att bara information inte är tillräcklig för att människorna ska bli medvetna om vinsterna av ett hälsosamt liv (Boverket, 2013).

Det avgörande är god planering i en projekteringsfas, att se till att få med alla aspekter i ett hälsoarbete. Miljön ska stödja individens intentioner och skolor bör särskilt uppmärksammas i planeringen (Boverket, 2013; Skantze, 1989).

Med tanke på att barn- och ungdomar tillbringar en stor del av sin uppväxttid i skolan ges skolgårdar berättigande att vara ett kraftfullt verktyg ur hälsoaspekten. Det har visat sig att rasterna ger flickor 30% och pojkar 40% av den fysiska aktivitet de behöver under dagen (Pagels, et al. 2014).

Inaktivitet är ett skenande folkhälsoproblem som även WHO, *World Health Organization*, uppmärksammar. Den är identifierad som den fjärde största orsaken till dödlighet såväl som i Sverige som övriga världen. Eftersom det är betraktat som en folksjukdom krävs en bred

Samhällsinsats krävs (WHO, 2010). Viktiga aktörer är samhällsplanering och skolan som behöver jobba förebyggande för hälsosammare levnadsvanor (Vårdgivarguiden, 2017; Boverket, 2013). Forskning visar att barn- och ungdomar rekommenderas minst 60 minuter fysisk aktivitet varje dag och den bör inkludera både måttlig till hård aktivitet och kan delas upp i flera pass under dagen. De bör också vara så allsidiga som möjligt för att tillgodose kondition, muskelstyrka, rörlighet, snabbhet, kortare reaktionstid samt koordination och kan vara en del i lek, löpning, hopp och liknande aktiviteter (WHO, 2010; Schäfer Elinder, 2006).

Cecilia Boldemann, docent i folkhälsovetenskap, Karolinska institutet och enheten för Epidemiologi och Samhällsmedicin (2014) går vidare i det och menar också att barn inte ska vara still mer än 60 min i taget, utom när de sover och från tidig ålder 15 000 steg per dag för att öka förutsättningarna för en god hjärt- och kärthälsa och att skolans insatser är viktiga eftersom den når alla barn.

Martin Ingvars, professor vid Karolinska institutet, hjärnforskare och debattör forskar inom neuro- och kognitionsvetenskap, har tillsammans med Gunilla Eldh uppmärksammat på vilket sätt man kan hjälpa barns lärande. Tillsammans utgår de från ett "hjärn- och beteendeperspektiv" som de anser att skolverksamheten bör ta till sig än mer än vad som görs idag enligt författarna.

Även Ingvars och Eldh betonar betydelsen av hälsosamma livsstilsfaktorer där stress, sömn, mat, socker och motion som hittills getts liten betydelse vad det gäller skolresultat men har visats sig vara väsentligt viktiga faktorer som påverkar möjligheten att utvecklas optimalt gällande psykisk- och fysisk hälsa, inlärnings- och koncentrationsförmåga.

Ingvars menar vidare att stillasittandet påverkar psyket. Allt fler tonåringar, framför allt flickor, får psykiska problem såsom depression och olika typer av ångest som kan sökas genom emotionella, psykologiska och sociala infallsvinklar men en förbisedd aspekt, som vetenskapligt kan bevisas, är bristen på fysisk aktivitet. Den har direkt påverkan och effekt på utveckling av barns hjärnor. Ingvars beskriver påverkan av minnesfunktioner på följande sätt. Hjärnan blir mer plastisk, nya nervceller bildas och när hjärnans utsöndring av egna tillväxtfaktorer ökar, ökas också förutsättningarna för bildandet av minnen vilket underlättar inläringen. En rad av signalämnen utsöndras vilket höjer humöret, minskar stress och dämpar smärta. Hjärnan får helt enkelt en kick av fysisk aktivitet. Hjärnan är således lika beroende som hjärtat av att vi rör oss och motionerar. Aktivitet utomhus medför dessutom att kroppen får chans till solljus vilket påverkar det psykiska välbefinnandet eftersom det drar igång vårt signalsystem (Ingvars, 2014).

Författarna sätter även ljuset på att stress ökar i samhället som är en förödande faktor för inläring. Vid ett längre stresspåslag påverkas hela kroppens system. Människan är genom evolutionen beredd och har höjd beredskap när ett stresspåslag kommer för att klara sig ur vissa kritiska situationer men vid ett längre stresspåslag tar både hjärna och kropp tar skada. Stress sett ur ett skol- och lärande perspektiv kan förekommas genom att våga anta utmaningar och nya, okända moment utan att vara rädd för att misslyckas. Eleverna ska få balansera på gränsen av sin förmåga, få draghjälp att optimera inläringen och utföra nya moment och för det krävs en trygg, tillåtande miljö (Ingvars, 2014).

Folkhälsomyndighetens rapport (2017) uppmärksammar även de ökningen av upplevd stress bland ungdomar. De har sammanställt forskning kring ungdomars upplevda stress över skolarbete som drastiskt ökat de senare åren. Ungdomar, framför allt flickor befinner sig i

riskzonen för psykisk ohälsa som beror på prestationskrav över förväntade, uppnådda skolresultat.

En stödjande skolgård

Utformning med grönstruktur som naturligt inslag

Pojkar är generellt mer fysiskt aktiva än flickor och den påverkas av utomhusmiljöns utformning (Dyment, 2007; Dyment, et al. 2009; Pagels, et al. 2014). Utformningen kan bidra till att öka flickors aktivitet samt mildra den med åldern, kraftiga nedgången av fysisk aktivitet (Pagels, et al. 2014) som avtar stegvis från låg- och mellanstadiet till högstadiet. En av förklaringarna kan vara att tiden som spenderas utomhus i de olika årskurserna skiljer avsevärt åt sig åt. Det kan vara på grund av schemaläggning eller förändrade sociala mönster (Pagels, et al. 2014).

Utformningen med gröna miljöer och skogsmark har effekt för, framför allt, flickors påverkan på deras fysiska aktivitet, även för de äldre åldrarna. Den bidrar till att stimulera och upprätthålla deras måttliga till kraftfulla rörelse jämfört med områden för bollspel vilket gynnar och upprätthåller pojkars aktivitet mer (Dyment, et al. 2009; Pagels, et al, 2014).

Dyment, et al's (2009) studie ingår i en större som gjordes på två grundskolor i Australien och Kanada där skolgårdarna delades in i områden utefter deras utformning. Graden av aktivitetsnivå inom respektive område mättes på varje barn. Området med lekredskap visade sig vara visade sig vara ett viktigt område för flickor på båda skolorna vilket gav utslag på kraftfull aktivitet. Det diskuterades i studien om det att det kunde bero på att det var en plats för "open-ended play". Aktiviteter som är av en mer öppen och förutsättningslös karaktär till skillnad mot mer styrda aktiviteter med strikta regler och tävlingsinriktning som bollspel vilket är styrd av regler och tilltalade pojkar mer. Den traditionella skolgården med övervägande asfaltsytor och gräsmattor gjord för vanliga bollspel utesluter också vissa grupper som inte är intresserad av tävlingsinriktade aktiviteter eller blir uteslutna i dessa aktiviteter av andra skäl. Området med mer stillasittande beteende visade sig utnyttjas mest av flickor (Dyment, et al. 2009).

Att utöka områden med gröna miljöer såsom skogsmark och lekplatser med grön utformning i direkt anslutning, verkar förbättra förutsättningarna för aktivitet gällande både flickor och pojkar. I studien slås det fast att skolans utomhusmiljö därmed är en viktig hälsfaktor gällande måttlig till kraftig fysisk aktivitet och den behöver tilltala ett bredare spektrum av elever (Pagels, et, al. 2014; Dyment,et al 2009.) Repertoaren och mångfalden av lekmöjligheter skapas med hjälp av förgröning av skolgårdar och ger flickor och pojkar av alla åldrar därmed fler chanser att vara aktiva (Dyment, 2007).

Genom att således erbjuda mer varierad utformning i form av byggda miljöer mixat grönstruktur kan dessa områden stödja och uppmuntra mer intensiva aktiviteter för fler (Dyment et al, 2009; Pagels, et al 2014). Pagels, et al (2014) studie visade dessutom att områden som var intressanta och inbjudande att uppsöka för såväl pojkar som flickor i både yngre och äldre åldrar är grönområden om den också ligger på ett sådant sätt så att den stöder social samvaro och olika spel. Studien visar också att socialisera sig med andra kan vara långt ifrån en stillasittande aktivitet och steget till fysisk aktivitet blir därmed mindre.

Vegetation har visat sig göra stor nytta om den är placerad där barn befinner sig visar även Mårtensson (2004) på. Detta ger till följd att den bildar dynamiska nav som gör att leken eller aktiviteten kan "explodera" vilket ger en maximal effekt för att stimulera kroppens tillväxt.

Skolgården ur ett skolperspektiv

Skolhusgruppen, Movium (SLU:s tankesmedja) och Arkus lyfter fram skolans och förskolans utemiljöer i deras kunskaps och inspirationsantologi; *"Skolans och förskolans utemiljöer. Kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö"* (2014). Där tas flera aspekter upp gällande skolans utemiljö. Bland annat problematiken med att städer förtätas vilket värsta fall kan leda till att en liten eller ingen yta alls avsätts för skolgårdar och att goda utemiljöer rationaliseras bort i kostnadskalkyler. Samtidigt efterfrågas det motsägelsefullt nog, efter mer kunskap angående mjuka värden såsom goda utemiljöer, behovet och användningen av dessa (de Laval, 2014).

Boldemann (2014) menar att barns livsmiljöer på senare tid har utvecklats på ett ofördelaktigt sätt. Det kan handla om att barn hindras från att ta större områden i besittning för sin lek vilket motverkar naturlig och spontan rörelse med övervikt som följd. Barn behöver också förutsättningar för att söka sig till lämpliga lekmiljöer på egen hand för att få chans att hitta miljöer för fysiskt och mental återhämtning. Det behandlades även på Naturvårdsverkets tankesmedja *"Natur för barn och unga 2017"* (Naturvårdsverket, 2017). Boverket som var representerade på tankesmedjan visade hur barns rörelsefrihet har förändrats drastiskt genom åren. Från att på egen hand kunnat och fått röra sig i en radie på en mil till idag då sträckan är 300 meter. Ur den aspekten blir barns närmiljöer oerhört viktiga för att skapa möjligheter aktiviteter och utevistelser i gröna miljöer. För barn- och unga är närheten till grönområden väldigt central enligt Boverket (2017).

Skolgården – planering ur ett barnperspektiv

Kylin (2004) kallar vårt sätt att ofta se till barns behov som att "Pressa runda bollar genom fyrkantiga hål". Det kan ske när planerare försöker överföra barns sensomotoriska beskrivningar direkt till något konkret utan rätt tolkning och förståelse.

Kylins studie (2004) bygger på rundvandringar, intervjuer och observationer gjorda med barn 9-13 år och planerare, enskilt och i fokusgrupper under åren 1999-2000 i Eslöv. Dokumentation som behandlar planering för barn i olika nivåer i planprocessen, åtskilliga detaljplaner, översiktsplaner har analyserats i studien. Kylins egen erfarenhet som , landskapsarkitekt och planerare i privat och kommunal regi ligger också till grund för studien. Hon menar att planerare lätt blir fast i en praxis och deras förståelse för barns upplevelser av områden blir påverkade av normer, verksamhetens strukturerade ramar vilket inte ger plats till en inlevelse i barns verklighet. Kylin vill argumentera för att när, var och hur barnen kommer in i planeringsprocessen är direkt avgörande för hur vi verkligen kan närma oss och påstå att vi planerar ur ett barnperspektiv. Studien försökte undersöka hur barns perspektiv på utemiljön går att överföra till verkliga planer och visade genom dokumentation att barn och planerare har vitt skilda utgångspunkter.

Även om vuxna bekantar sig med området, intervjuar barn, återger barns åsikter och funderingar vid samtal och möten så kommer det till en punkt där dessa mål ska omsättas i

verkligheten. Då behövs kriterier och något som mäter hur det ska förverkligas. Detta menar Kylin resulterar i att en planering lätt reduceras till områden reserverade för barn såsom lekplatser, skolgårdar och lekredskap istället för att verkligen sätta sin in i hur barn tar till sig en plats.

Att planera ur ett barnperspektiv betyder att man verkligen realiserar barns uttryck och det kräver att man förstår hur barn upplever, känner och verkar i en miljö. Barn är sensomotoriska, de upplever genom att göra och hur det känns i kroppen (Mårtensson; 2004; Kylin, 2004; Knutsdotter Olofsson, 2009). De beskriver ofta och visar miljön med hela kroppen utifrån vad man kan göra där. Mening byggs in i att göra, processer och händelser blir viktiga, känslan är subjektiv och ofta omedveten samtidigt som den är konkret, individuell och upplevs här och nu (Mårtensson, 2004). Kylin utvidgar det resonemanget utifrån Olwigs tes (1991) som menar att lära känna och förstå världen och hur den fungerar genom upplevelser är en del av barns utveckling men ligger även till grund för vi sedan i vuxen ålder tolkar, förhåller oss till och utvecklar en förståelse för platser och miljöer.

Det är värdefullt och viktigt att söka ta reda på för det påverkar hur vi möter barnen och ungdomarna och vårt sätt att förmedla deras uppfattningar. Planerare är tränade i att uppfatta och utgå från den fysiska miljön visuellt, översiktsplaner blir till statiska bilder som behöver översättas. För att tolka dessa och visa den egentliga innebörden behöver planerare ha insikt i hur barn kommunicerar med och upplever platser menar Kylin (2004).

Styrdokument

Skollagen (2010 - 2018) reglerar skolväsendet gällande målet med utbildningen. Huvuduppgiften är bland annat:

Utbildningen inom skolväsendet syftar till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Utbildningen ska också förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. I utbildningen ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. Barn och elever ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt (Skollagen, 1 kap, 4§).

Lgr 11, *Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*, (Skolverket, 2011) nämner inte ofta utomhusmiljöns betydelse i direkta termer förutom ibland annat i ämnet idrott och hälsa. Kursplanerna påtalar att genom undervisningen ska eleverna ges tillfälle att utveckla förmågan att vistas i natur- och i andra utemiljöer där de ska få uppleva och tillägna sig värdet av ett aktivt friluftsliv. Syftet med ämnet är bland annat att utveckla goda levnadsvanor och eleven ska ges kunskap om hur fysisk aktivitet har samband med psykisk och fysiskt välbefinnande. Vidare, att skolan ska eftersträva att erbjuda alla elever daglig aktivitet inom ramen för hela skoldagen.

Kursplanen och det centrala innehållet för biologi behandlar områden som naturen som resurs för rekreation och upplevelser, hur den psykiska och fysiska hälsan påverkas av sömn, motion och sociala relationer. I det centrala innehållet tas metoder och arbetssätt upp. Där nämns inte var dessa arbetssätt ska utföras men däremot att fältstudier och experiment ska ingå som en metod. I syftetsbeskrivningen för ämnet biologi tas inte heller platsens roll för lärandet upp men

att med kunskaper om natur och människa får människan strategier för att kunna påverka sitt välbefinnande och på så sätt kunna bidra till en hållbar utveckling (Skolverket, 2011).

Undervisningen ska genomsyras av olika perspektiv enligt Skolverket, bland annat genom miljöperspektivet. Ett förhållningssätt som sätter fokus på vårt sätt att leva, olika samhällsfunktioner och hur de kan anpassas för att skapa en hållbar utveckling. Miljöperspektivet ska också ge eleven möjlighet att ta ansvar för den miljö som individen direkt kan påverka och ge tillfälle att skapa ett personligt förhållningssätt till övergripande miljöfrågor.

Eleverna ska även utveckla demokratiska arbetsformer, inte bara undervisas i dem, genom att delta i planeringar och utvärderingar. På så sätt utvecklas förmågan att ta ett personligt ansvar. De ska även ges tillfälle till lek och skapande arbete. De ska stimuleras till kreativitet, nyfikenhet och självförtroende, viljan till att pröva egna idéer och lösa problem. Därigenom ger man eleverna möjlighet till att utveckla ett förhållningssätt som främjar entreprenörskap (Skolverket, 2011).

I de allmänna råden för fritidshemmet ska eleverna ha tillgång till en utemiljö och därmed ges förutsättningar för lek, rörelse och olika aktiviteter (Skolverket, 2014).

Den lyfter även fram att utbildningen ska vara likvärdig i varje skolform över hela landet och arbetsro och trygghet i bemärkelsen av det ska finna ordningsregler utarbetat genom elevmedverkan. *“Utbildningen ska utformas på ett sådant sätt att alla elever tillförsäkras en skolmiljö som präglas av trygghet och studiero” (Skollagen, 5 kap 2 - 5§).*

Ett forskningsbaserat arbetssätt

Skolverket (2015) framhåller att utbildningen ska vila på vetenskaplig grund, evidens, och beprövad erfarenhet. Dessa aspekter kompletterar varandra och de behöver förstås, tillämpas och hittas ett sätt för att de ska samverka eftersom det och ligger till grund för utbildning och undervisning. Det arbetssättet, menar Skolverket är ett viktigt utvecklingsarbete och främjar alla barns och elevers utveckling och lärande därför behövs en miljö som är trygg och tar hänsyn till barn- och ungdomars olika behov. Skolverket hänvisar bland annat till Sahlin (2017) VBE-programmet vilket är ett internationellt och flervetenskapligt projekt som knyter samman forskning på området; vetenskap och beprövad erfarenhet.

Syfte

Syftet med studien är att undersöka skolgårdens potential ur ett verksamhetsperspektiv.

Problemformuleringar

- Vad kännetecknar en bra skolgård?
- Vilka funktioner och behov kan en skolgård fylla?
- Hur kan en utveckling av skolgårdsmiljöer möjliggöras?
- Vilka möjligheter finns att förena företrädarnas visioner med miljöpsykologiska rön angående skolgårdar som en stödande miljö för barn- och ungdomars lek, lärande och hälsa?

Metod

Metoden var att intervjua förvaltare, lokalstrateg, planerare och beställare genom samtal för att ta reda på i vilken utsträckning barn- och ungdomar ges dessa förutsättningar.

Avgränsningar

Studien har genomförts i en medelstor kommun i Norrland och innefattar kommunala skolor, friskolor är undantaget. Något som till viss del kommer att undvikas att diskuteras är frågan med vad och hur investeringar ska finansieras, det är inte studiens syfte.

Flera instanser inom kommunens verksamhetsområde kopplat till förvaltningen barn- och utbildning, var önskvärt att intervjua i studien för att få en övergripande uppfattning om hur de olika leden styr i skolfrågor. En slags bild över hur samarbetet och beslutsvägarna går till gällande skolgårdsfrågor, från beställning till utförande var viktigt att få en klarhet i.

En första kontakt initierades med en skolintendenten på en 3–9 skola som tipsade och var till god hjälp med övriga kontakter. Flera gav sitt samtycke att medverka i studien då dessa ansåg att skolgårdsfrågor var ett viktigt, intressant och ofta underskattat område. Tre respondenterna tillfrågades utifrån deras befattning, ett så kallat målstyrt urval enligt Bryman (2011).

Intervjuer

Studien är en kvalitativ intervjustudie och bygger på tre riktade, öppna intervjuer (Lantz, 2013) eller semistrukturerad enligt Brymans (2011) definition. Denne menar att det finns en allt tydligare tendens att kalla semi- eller ostrukturerade intervjuer för djupintervjuer eller kvalitativa intervjuer.

Lantz (2013) beskriver att genom den öppna, riktade intervjuformen ges respondenten tillfälle att nyansera, beskriva de dimensioner som vederbörande tycker är relevant i sammanhanget och hur denne själv uppfattar och definierar fenomenet men även avgränsar det. Respondenten kan resonera med sig själv kring detta och ge sin bild av verkligheten vilken ges mening inom

intervjuns sammanhang (Lantz, 2013; Kvale, 2014). Denna öppna samtalsform valdes också med tanken att det skulle bli ett så otvunget och avslappnat tillfälle som möjligt för att locka fram flera, kanske oväntade dimensioner inom området och att närma sig respondent sätta att tänka i frågan. Lantz (2013) menar att på så vis kan intervjupersonen ges större chans att med känsla och inlevelse närma sig frågan och visa de betydelsefulla kvaliteter som respondenten finner är viktiga. Till följd av detta kommer intervjupersonerna att ge olika definitioner och intervjuer med olika personer kommer att bli olika (Lantz, 2013).

Som stöd användes en grov intervjuguide för att inte komma bort från syftet och problemformuleringar. Intervjuguiden inleddes med en inledande fråga och delades in i grova teman. Uppföljning, sondering, tolkande och indirekta frågor användes när så behövdes (Bryman, 2011).

Intervjufrågor kan enligt Kvale (2014) både bedömas till en tematisk och dynamisk dimension. Kvale använder begreppet "tematiskt relaterade frågor" (s.173) och menar att frågorna kommer att skifta beroende på vad man är ute efter, spontana, sammanhängande berättelser eller teoretisk analys.

Det som efterfrågades och var i fokus var respondenternas egna, spontana tankar angående skolgårdars funktion, vilka behov de anser att en skolgård ska fylla och visioner med gårdarna. Respondenterna har olika befattningar och verksamhetsområden inom kommunen. Därför torde fenomenet förstås och tolkas mot deras respektive bakgrund och befattning.

Vid analysen stod det klart att vissa betydelser och åsikter behövde förtydligas. Två telefonintervjuer och ett möte gjordes för att klara ut några betydelsefulla resonemang.

Intervjuerna transkriberades i sin helhet av intervjuaren själv. Pauser eller tid för fundering noterades samt om något sades med eftertryck. Några avsnitt där samtalet drog iväg komprimerades och sammanfattades. Tider skrevs upp med täta intervaller för att kunna gå tillbaka och lyssna in stämningar, tonfall och betoningar i samtalet men även för att lyssna på hur jag interagerade i situationen eftersom jag är medskapare av intervjun genom mina handlingar (Kvale, 2014). Vissa transkriberingar har lagts in som lösa citat i resultat- och diskussionsdelen. Detta för att de var väldigt talande utifrån sammanhanget. Citaten har koncentrerats genom att ta bort sammanhängande textavsnitt eller ord, markerat med (...). Det finns enligt Bryman (2011) en risk med detta. Enskilda citat kan ges för stor uppmärksamhet och fokus. Detta valdes dock eftersom de sammanfattade ett uttryck väl.

Analys

Analysmetod bestämdes innan intervjuerna (Bryman, 2011; Kvale, 2009; Lantz, 2013) för att välja den inriktning på analys som ansågs passa bäst och för att ha metoden i åtanke under intervjun (Bryman, 2011).

Denna kvalitativa undersökning strävar efter att se hur frågan tas emot och sätts in i respondentens sammanhang och där analysen kommer att fästa uppmärksamheten vid det som är likartat, olikartat om det kan skönjas ett mönster och om det finns motsättningar i de olika intervjuerna.

Mängden rådata reducerades (Lantz, 2013) genom att meningsskapande ord och sammanhang från utskrifterna färgkodades och delades in i inledande kategorier (Bryman, 2011; Kvale, 2009) för varje respondent.

Den tematiska analysen ställdes mot syfte och problemformuleringar och därefter delades in i resultat kategorier. Resultatet presenteras i termer av företrädarnas "visioner och föreställningar kring hur en bra skolgård ser ut och fungerar och borde fungera". För att hitta mönster, likheter, olikheter, olika uppfattningar eller hur de relaterade till varandra sammanställdes därefter samtliga respondenters kodningar i något ändrade kategorier/dimensioner som växte fram vartefter. Flera kodningar överlappande varandra, en del togs bort och flera kodningar hamnade i ett flertal kategorier (Bryman, 2011; Kvale, 2014; Lantz, 2013). Kvale (2014) definierar begreppet som att bryta ner och undersöka. Olika uttryck eller mer eller mindre tonvikt vid vissa frågor visade sig vid analysen. Det kan förklaras med att respondenter talar ur olika perspektiv, har olika uppfattningar, egna intressen men även att samtalen kom att behandla olika områden mer eller mindre samt att följdfrågorna därmed blev olika från intervju till intervju. Lantz (2011) utvidgar det och menar att respondenten beskriver de dimensioner som denne tycker är relevant och därigenom definierar frågeställningen.

För att försöka bibehålla intervjusituationens stämning och för att rådata inte skulle bli betraktat som bara utskrifter som fragmenterades i ord och meningar (Kvale, 2009) ville jag hålla samtalet levande. Därför gick jag tillbaka och lyssnade in röster, tonfall, om något sades med eftertryck eller pauser vid själva analystillfället. Ett liknande sätt som jag tolkar Lantz (2013) som menar att intervjuaren ska närma sig respondentens skildringar med empati för att kunna upptäcka om det finns motsättningar i det som respondenten talar om och om det finns kopplingarna mellan respondenternas beskrivningar av fenomenet men även vilka dimensioner som finns dolda i svaren. Analysen kommer att fästa uppmärksamheten vid det som är likartat, olikartat om det kan skönjas ett mönster och om det finns motsättningar i de olika intervjuerna.

Urval

Samtliga respondenter informerades om samtyckeskravet, "informerat samtycke" (Kvale, 2014) och de etiska forskningskoderna (Vetenskapsrådet, 2017). De meddelades muntligt att de när som helst kunde avstå från sin medverkan samt att namn och kommun skulle avidentifieras. En av respondenter påpekade att detta är verkligheten och det var inga konstigheter med det som skulle sägas.

Respondent 1. Dennes befattning benämns lokalstrateg inom barn- och utbildningsförvaltningen. Befattningen innebär att samordna alla skolors, förskolors och gymnasiums lokalbehov och ha en helhetsbild av det behov som finns uttalat och utifrån det prioritera de investeringar som politiken anser står på tur. Investeringar jobbar respondenten med mest och utemiljön är en del av detta. Befattningen som lokalstrateg har denne jobbat med i 1 år, före det över 10 år i olika chefspositioner inom kommunens fastighetsförvaltning.

Intervjun per telefon, cirka 35 minuter och två uppföljningssamtal.

Respondent 2 Jobbar som förvaltare inom kommunens fastighetsförvaltning och verkar inom barn- och utbildningsförvaltningen. De förvaltar kommunens anläggningar och äger ej marken. De är en utförande organisation och utför det som förvaltningen beställer. Kommunen hyr allt

som är "fastskruvat i marken", då ingår underhåll och ersättning av utrustning. Regelbundna möten görs med skolintendenter som beslutar om åtgärder som uppstår. Det kan vara ett planerat underhåll eller något som ska ersättas. I det senare exemplet kan medel tas från investeringsbudgeten. Om det är det nya önskemål som ska till prioriteringslistan går det vidare för beslut till barn- och utbildning. Löst material, såsom utomhusmöbler, tillfaller barn- och utbildning att tillhandahålla och betalas via skolpengen.

Förvaltningen nischade sig för två år sedan från att jobba i geografiska områden med flera slags verksamheter till att nu fortfarande arbeta geografiskt men riktat mot en verksamhet; till exempel Barn- och utbildning som är den största förvaltningen med 86 förskolor, ett 40 tal grundskolor och tre gymnasieskolor. Respondenten har jobbat drygt 10 år som förvaltare.

Arbetsplatsintervju, cirka 60 minuter och uppföljningssamtal.

Respondent 3 verkar som skolområdesintendent vars uppgifter är att arbeta med arbetsmiljö, ekonomi, lokaliteterna, skyddsronder, ny- och ombyggnationer för att avlasta rektorernas arbete med organisationen och därigenom lösgörs tid för rektorernas mer pedagogiska arbete. Befattningen inrättades för sex år sedan och respondenten har verkat med liknande frågor i över 20 år.

En av skolintendentens arbetsplatser är en åk 3–9 skola där en större ombyggnation och upprustning nyligen gjorts vilket gör att rektor och skolintendent har aktuella erfarenheter av ett större nybyggnationsprojekt.

Arbetsplatsintervju, cirka 60 min och uppföljningssamtal.

Metodreflektion

Studiens begränsningar

Samtalen fördes med representanter inom tre olika instanser i förvaltningen barn- och utbildning. De har olika befattningar och ansvarsområden. Önskvärt vore att företrädare för politiken hade varit representerat. Det hade gett studien mer giltighet och en mer övergripande bild av hur fler led i den beslutsfattande kedjan resonerar. Likaså hade en yrkesgrupp till gett ett till perspektiv. Landskapsarkitektens roll är viktig i sammanhanget eftersom de ska tolka barnens tankar, funderingar och önskemål och sedan praktiskt överföra dessa till en skolgårdsutformning.

Med tanke på att företrädarna har verkat länge och har jobbat med skolfrågor i olika sammanhang så kan man anse att de har god insyn i beslutsvägar och hur skolverksamheter fungerar på ett "byråkratiskt plan" vilket ger lite mer tyngd till resultatet. Även ett pedagogperspektiv kan tyckas saknas men meningen med studien var att få en inblick i frågor, beslutsvägar och visioner på ett mer organisatoriskt plan.

Ett av samtalen var en telefonintervju. Det kan medföra att vissa detaljer och nyanseringar gick förlorade i konversationen, det blir ett annat möte än när man träffas fysiskt. Den semistrukturerade intervjuformen gjorde dock att respondenterna förhoppningsvis talade ganska fritt utifrån sin personliga åsikt.

Valet stod mellan att utforma enkäter och få med fler deltagare och fler kommuner eller göra intervjuer och med färre antal deltagare. Den personliga kontakten var det som avgjorde valet. Det har gett mig en djupare förståelse för vilka motsättningar som finns mellan vad man vill och vad man kan göra samt vilka möjligheter som trots det finns.

Att ringa in begreppet grönstruktur, gröna miljöer var svårt eftersom det är en mycket personlig uppfattning. Jag övervägde tanken att respondenterna skulle få rita semantiska kartor eller på annat sätt uttrycka hur mycket de ansåg att ytan på en skolgård skulle täckas av gröna områden eller vad de ansåg att grönstrukturen skulle bestå av. Jag valde bort detta på grund av tidsåtgången och att en intervju var via telefon.

Vad det gäller valt område för studien, är det en fördel att jag har kunskap om skolans verksamhet och verkar inom den med en pedagogisk utbildning, inriktning Naturvetenskap och utomhuspedagogik. Nackdelar kan vara att olika begrepp och åsikter omedvetet tolkas ur det perspektivet medan respondenten utgår från sitt.

Resultat

Avsaknaden av viktiga kvalitéer

Utformningen av kommunens skolgårdar anses generellt inte svara upp mot respondenternas uppfattningar gällande vilka behov de anser att en skolgård ska tillgodose men att förutsättningarna för många skolenheter egentligen är bra, till och med fantastiska enligt förvaltaren. För att svara upp mot behoven behöver skolgårdarna vara mer variationsrika och framför allt behöver de arbetas mycket mer med enligt lokalstrategen.

Ytorna upplevs för plana, fyrkantiga och sakna kuperad terräng. Överlag ansågs de vara outvecklade och sammanfattade det med det *”är för lite av det mesta”*. Det var för lite idrottsytor, bord, stolar, bänkar och platser för möten. Alla åldrars behov visar sig också vara svår att tillfredsställa, speciellt för de äldre, på grund av svårigheter att tillgodose deras önskemål, veta vad de egentligen vill och att det faktum att det är svårt att locka de högre årskurserna, åk 7–9, att överhuvudtaget vilja gå ut.

Därför ansågs det viktigt att flera olika slags rumsstrukturer på en skolgård skulle finnas för att lockas ut och erbjudas olika aktivitetsytor för att utmana kroppens begränsningar. Det skulle finnas plan- och kuperad mark, asfalt för lek – bollsporter, kullar, grönt, grönska och gärna lummigt men varje skola hade dock sina förutsättningar och valdes en innerstadsskola med begränsat utrymme ansåg lokalstrategen att då är man medveten om det. Att jobba med organisationen istället kunde vara en lösning. Rasterna kunde fördelas mer så att trycket på lekredskap och andra ytor på skolgården inte blev så intensivt så att de inte räckte till under gemensamma raster samt att fler vuxna borde delta i rastverksamheterna.

Plats som process

Grönstrukturens betydelse

Respondenterna var ense om att grönstruktur är ett viktigt inslag på en skolgård, att det ska finnas nära men att verkligheten för till exempel innerstadsskolor, gör att pedagogerna får gå en bit till närmaste skogsdunge poängterade förvaltaren *”(...) det är så det är”* men önskvärt är att det inte ska vara krångligt att ta sig till gröna områden för bland annat utomhuslektioner. Förvaltaren menade att grönstruktur även stod för en plats som kunde stödja de friare aktiviteterna såsom att; gå och fundera, komma bort en stund, vila, ta igen sig, sitta med kompisar, förundras över något, betrakta en bit vid sidan av, gömma sig, pilla och greja.

För att det skulle förverkligas skulle det behövas *”våga arbetas mer med”* grönstruktur i någon form som mark, jord och själva utformningen av skolgårdarna enligt lokalstrategen. Dels för att det är billigt, dels för att i förlängningen främja de behov som respondenterna anser att en skolgård ska stödja. En allmän uppfattning var att små barn leker med nästan vad som helst, bara de får tillräckligt med utrymme att vara på, gärna med lite skog och grönt som stimulerar.

Det framkom, enligt lokalstrategen, att utemiljön behöver behandlas för sig, att ha en annan tidsplan eftersom levande strukturer kräver tid för etablering och för att ha en chans att överleva. Även förvaltaren hade varit med om projekteringar som denne såg inte varit rimliga för att klara trycket i längden men även hur dessa skulle passa in i den pedagogiska verksamheten.

Förvaltaren uttryckte mer funderingar kring barn- och ungdomars behov av gröna miljöer. "(...) bara asfaltskytor(...) gärna lite träd och lummigt så de känner att här är det härligt att vara, alltså det är ju som vilken människa som helst". Det behövde för den sakens skull inte nödvändigtvis stå en massa saker på ytorna. Det tröttnade ju barnen på snart men att det kunde vara så att föräldrar väljer skola efter hur trevlig den ser ut, det vill säga för att det är mycket "prylar" på den. I samtalen framgick det att den viktigaste prioriteringen var tillräckligt med ytor. Skillnader i åsikter var att det både saknades saker på de torftiga ytorna och att det inte alltid behövde stå en massa prylar där.

I samtalet med intendenten kretsade en del kring användandet av lekredskap, framför allt gungor och vikten av deras funktion vilket i och för sig gagnade många, men om något behövdes tillföras verksamheten blev det ofta det som för tillfället fanns hemma för att det skulle gå snabbt. Då blev det någon form av lekredskap istället för att långsiktigt fundera på utformning av grönstruktur och vilka funktioner som behövdes. Resultatet visar att det var lätt att fastna i diskussionen om lekredskap och tillbehör istället för att diskutera vilka funktioner som behövs på en skolgård och att långsiktigt planera.

Överlag ansågs det att en varierad plats och grönstruktur upplevs väldigt olika från person till person. Det kan bero på var skolan är belägen menade en respondent, vad man är van vid. På en innerstadsskola är man medveten om att tillgången till skogsmiljöer och grönområden är begränsade jämfört med en landsbygdsskola där det kan å andra sidan bli lite mycket.

Grönstrukturens betydelse var ett exempel på hur skolgårdar kunde levandegöras. Genom att bedriva utomhuslektioner mer ute på enheterna gjorde att gården integreras i undervisningen naturligt, menade förvaltaren. Det behövdes "*experimenteras och grejas, pysa och fräsa*" utomhus för att göra skolgården levande och för att variera undervisningen. Odling var något som kom upp som ett alternativ. För det behövs en eldsjäl och av respondentens erfarenhet så fallerar dessa projekt ofta om eldsjälen inte får tillräckligt stöd i verksamheten eller flyttar men odlingar skulle det egentligen vågas arbetas mer med menade respondenten. Om däremot ett samlat grepp togs på skolan och att det var en del av skolans profil, så var det en annan sak.

Det visade sig att en del enheter har tagit hjälp av Skogssällskapet för att utveckla närmiljön, bortom skolgården för att lättare bedriva utomhuspedagogik. Förvaltaren menade "*att visst är det roligt med lekutrustning men det lessnar man ju på efter en stund*" och då behövs skogen eller litet grönområde för att kunna vara där och greja med material som pinnar, grenar och annat "skräp" vilket kunde anses stökigt och rörigt på en skolgård. Ofta var det vi vuxna, bland annat föräldrar, som ansåg att det var viktigt att det ska se trevligt och städat ut.

På en enhet hade Naturskolan på orten erbjudit sig att bygga en naturpark av stormfällt timmer för att barnen skulle få ta del av redskap i naturmaterial. Detta resulterade i en härlig plats men med ett åtagande av Naturskolan att själva besiktiga parken och att de vid själva byggandet följde viktiga säkerhetsaspekter vilket enligt respondenten befanns sig i gråzonen av vad som egentligen följde reglementet och det var ett dilemma att ta ställning till.

En positiv plats i livet

En positiv plats i livet kunde utomhusmiljön stå för därför att den kan hänföra människan. Träd och gröna miljöer sågs som något som fascinerar människor och skänker lugn och ro. Att man blev harmonisk på något sätt om man har en vacker omgivning enligt intendenten, och att det borde vara självklart att när barn kommer till skolan ska det finnas en lust att gå dit för miljön

spelar en stor roll, inomhus som utomhus. Det är komponenter som gör att man har större möjlighet att lyckas, att man känner trivsel med sig själv, med andra och att man ingår i ett sammanhang. Miljön, både utom- och inomhus blir tillsammans en social aspekt vilket signalerar att någon, kommun, lärare, de styrande, bryr sig och satsar pengar på att barnen ska ha det bra.

Sammanfattningsvis, enligt intendenten och förvaltaren, var det naturligt att det ska finnas en lustfylld miljö där man kan göra olika saker, där man kan koppla av och bara vara, gå undan eller uppfylla *"de där kraven som alla har var och en för sig"*.

Skolgården sågs också ur ett samhällsperspektiv såsom en plats där alla barn ges möjlighet till lek, aktivitet, socialt umgänge dagligdags och att det genererar hälsoeffekter under skoltid men även efter den. Förvaltaren sa med betoning att vi mår fysiskt så mycket bättre av att röra oss och att det inte bara var att plugga och nå goda resultat utan att barn ska må bra och vara glada.

En del barn får inte den möjligheten under fritiden. Det var den största utmaningen samhället stod inför enligt förvaltaren. Att fånga upp de barn som av olika skäl håller sig lite undan, inte gärna deltar i regellekar och uppstyrd aktivitet, inte orkar vara med andra eller har en aktiv fritid av olika orsaker. För dem behövs ställen där grönstrukturen spelar en stor roll där det går att spankulera, springa, leka själv eller vara en betraktare lite vid sidan, en så kallad *"hänghylla"* för att eventuellt hänga med i en lek efter ett tag. Den spontana aktiviteten på fritiden ansågs inte riktigt vara som förr då respondenten hade noterat en markant ökning av igenvuxna områden skapade för barn i kommunen. Respondenten ansåg att barn och ungdomar fastnar framför datorer och tv - spel och där har skolan ett stort ansvar att avlasta/hjälpa föräldrar att bidra till att ge barnen möjlighet till att bli mer fysiskt aktiva. Det värsta scenariot av att känna sig utanför ett sammanhang blir barn som blir hemmasittare. De kommer utanför den sociala samvaron. (...) *allt blir meningslöst och föräldrar blir förtvivlade*. När en stor del, enligt respondenten, handlar helt enkelt om att komma ut och röra på sig - *Och som förälder blir de ju helt förtvivlade, de vet inte vad de ska göra och då hamnar man där men egentligen är det så himla enkelt.... ut o rör på dig!"*.

Skolgårdens roll i samhällsstrukturen påtalade även lokalstrategen som menade att skolgårdar i framtiden kommer att vara mer av en öppen mötesplats och en naturlig, integrerad del i samhället. Skolgårdar kan därför komma att tillhöra fler förvaltningar och därmed kan dela på kostnader och gemensamt leda utvecklingen framåt. Obehöriga personer som vistas på området under dagtid, när det är skolverksamhet och då platsen inte är en offentlig, ansåg respondenten att det går att avvisa. Intendenten uttryckte däremot en åsikt att skolgårdar idag kan vara allt för öppna och efterfrågade mer inhägnader vilket var en trygg- och säkerhets fråga.

Välja mellan trygghet och lek

Funderingar kom från lokalstrategen att när det planeras för utomhusmiljön var trygghetsaspekten viktig. Hur ska man då göra avvägningar om det om det står mellan att platsen ska upplevas trygg och samtidigt locka till lek? Belysning är en del av trygghetsfrågan då det stora delar av året är mörkt. Det ska vara tillräckligt öppna områden för att man ska ha uppsikt likväl att den ska kännas ombonad. Det upplevdes som en utmanande och svår fråga.

Skolgårdsutveckling och tydlighet inom förvaltningen.

Sammanfattningsvis kan sägas att en utveckling inom organisationen var viktig enligt samtliga respondenter, för att skolgårdar ska kunna förbättras och utvecklas. För att investeringar ska bli berättigade behöves centralt, utformade riktlinjer/normer med stöd i verksamhetens styrdokument liknande andra regelverk som finns för till exempel skolhusutformningar. Lokalstrategen efterlyste en tydlig beskrivning av vilka funktioner som behöver vara på varje skolgård, en så kallad lägsta nivå, för att säkerställa att alla behov täcks in. Hur utformningen till slut blir måste ändå få variera eftersom det beror på varje skolenhets förutsättningar men huvudsaken är att viktiga funktioner täcks upp. Enligt en av respondenterna har det varit fullt upp med att arbeta med måluppfyllelsen så dessa frågor har kommit i skymundan.

Lokalstrategen berättade om det lokalprogram som finns i kommunen och som bland annat beskriver hur;

Utbildningslokalernas utformning ska ta sin utgångspunkt i skollag, läroplaner och det kommunala verksamhetsuppdraget. Det innebär att de ska vara anpassade för den typ av verksamhet som ska bedrivas i dem /.../ Begreppet utbildningslokal omfattar också den direkta utemiljö som finns relaterad till respektive utbildningslokal (utdrag ur kommunens lokalprogram).

Programmet baseras på nybyggnationer och vilka funktioner som ska tas med i projekteringen men programmet är inte något som det egentligen arbetas med enligt strategen.

Det visade sig att man jobbar nära inom kommunen med förvaltningsfrågor och har en dialog sinsemellan vilket upplevdes som positivt enligt samtliga respondenter. Känslan finns av att alla parter vill mycket för att det ska bli så bra som möjligt för verksamheterna och att egentligen är det upp till den kommunala planeringen tillsammans med politiken att säkerställa att behoven tillgodoses. Detta till trots framkom att det är flera led som är med i en process och det är en fördel om alla *”talar samma språk”* enligt intendenten.

En samlad mening var att för att en skolgårdsutveckling ska ske behövs en beställare vilket är en uppgift för förvaltningen barn- och utbildning. Att ha kunskapen, beställa, ha grundstrukturen, gå i bräsch och att ha utarbetat visioner gällande skolgårdar som en stödjande miljö till verksamheten i linje med gällande styrdokument. Förvaltaren uttryckte; *”jag sitter inte i den positionen att prioritera åt barn- och utbildning”*.

Förvaltningen barn- och utbildning har det övergripande perspektivet vilket gör att huvudansvaret ligger där och inom politiken men önskemål och initiativ behövs verkligen komma *”underifrån”*, från själva verksamheterna, enligt förvaltaren och intendenten. Uttryck kom fram såsom *”- Men säg vad ni vill göra då? Säg det så fixar vi det”*, eller *”Tittar man på förskolesidan finns det ju pedagogister, där är det mer utvecklat än inom skolorna (...) den är yngre, inte så traditionsbunden och där är det mer okomplicerat att göra något”*.

Enligt lokalstrategen finns för tillfället inte någon utarbetad plan för hur funktionerna ska täckas upp samt att ingen har det direkta ansvaret att titta närmare på skolgårdsforskning. Det hamnar i nuläget *”(...) i knäna på min och intendentens roll men i höst kommer vi vara två stycken som jobbar mot grundskolan”*. Denne anser också att man måste hålla isär utemiljön från fastigheterna mera än vad som görs idag i vissa projekt. Det är helt olika kompetenser som behövs, framför allt i konsultleden enligt lokalstrategen.

För att utveckla skolgården framkom det av alla samtal att de enskilda skolenheterna och även förvaltningen barn- och utbildning behövdes inspireras på olika sätt av goda exempel men inte att för den sakens skull gå i fällan och köpa *"ett färdigt koncept för att det passar på ett annat ställe"* vilket lokalstrategen blivit lockad med. Denne menade att det behövdes se till varje enhets förutsättningar och utgå därifrån.

Riktat stöd

Lokalstrategen menade att det skulle behövas standardiseras och bedömas vilka skolenheter som var i störst behov av en upprustning och *"(...) inte alltid de som skriker högst"*. Om en standardisering fanns skulle det gå lättare att eska medel. Kommunen har tänkt söka Boverkets statsbidrag för upprustning av skolgårdar och i ett första skede har de äldre barnens prioriterats eftersom det föll sig logiskt. Efter åk 6 var man mest inomhus enligt respondenten. Prioriteringen motiverades bland annat med att förvaltningen ville att eleverna skulle ha större chans att föra med sig ett positivt beteende till gymnasiet. Svårigheten var få klarhet i med vad de skulle lockas ut med.

"Och det är det ingen som riktigt vet, utan frågar man dom så svarar dom en sak och i verkligheten är det något annat". Förvaltningen visste att för den här gruppen fanns det sparsamt med tillräckligt intressanta saker att göra utomhus. Det gjorde att det ska satsas på Multiarenor på en hel del skolor för att locka ut dem och inbjuda till rörelse.

En önskan var att Boverket skulle fortsätta med dessa stödbidrag men det behövdes även från centralt och statligt håll, i regelverk och styrdokument. Även att rikta stödet istället för att ha så öppet och brett till alla var nödvändigt. Dilemmat med bidrag, *"att skjuta till medel"* var att man lade ansvaret på förvaltningarna och kommunerna. Det innebar att bidraget kom långt senare och kanske inte alls och då hade man kanske lovat enheter för att sedan behöva tala om att det inte blir något. Lokalstrategen upplevde bidragsförfarandet som lite lurigt.

Elevmedverkan

För att ansöka om Boverkets statsbidrag i en del projekt behöver elevrådet vara involverat i planeringen. Ett exempel på det tog lokalstrategen upp där elevråd varit med i planeringen tillsammans med en landskapsarkitekt. Funderingar kom upp i samtalet angående hur slutresultat egentligen blir där visioner och intentioner kan *"komma bort"* under besluts- och utförandevägar. Lokalstrategen uttryckte kontentan av detta på följande sätt;

(...) att det blir ju alltid en tolkning av ett samtal när till exempel landskapsarkitekten har träffat elevråd, referensgrupp och så. Det är ingen som direkt följer upp det, hur väl det egentligen stämmer, det blir väl som det blir. En tolkning av ett samtal som det blir i alla samtal, men... det är sällan som vi följer upp det och ser om vi har träffat rätt.

Säkerhetsaspekten, drift och underhåll

Förvaltaren uttryckte att fastighetsförvaltningen måste vara på tårna hela tiden för skolverksamheten ska flyta på och utemiljön måste vara säkrad för att bland annat utomhus lektioner ska kunna bedrivas. Blir något förstört under kvällar och helger, till exempel en Multiarena, då kan inte idrottsläraren genomföra de planerade lektionerna vilket får konsekvenser för verksamheten. Tankar kring hur viktig rollen är för förvaltningen, barn- och utbildning, gällande att ha kunskap om och följa lagar och regler visade sig. Att verkligen förstå

allvaret med det hela, hur viktig säkerhetsaspekten verkligen är och att det påverkar hur man kan utforma miljöer, vilka redskap man kan ha eller inte ha, vad man kan göra och inte göra vilket inte enbart ska vara fastighetsförvaltningens ansvar.

Ett annat dilemma, eller som det uttrycktes av lokalstrategen *"det som ställer till det"* i olika frågor är de olika ansvarsområdena inom förvaltningen. Förvaltaren äger ej marken, de förvaltar kommunens anläggningar, säkerställer och besiktigar och ersätter fasta installationer vilka ingår i den kommunala hyran. Löst material är skolans åtagande och belastar barnens skolpeng.

Sen är det ju en sak att investera sen är det en annan sak att se till att det finns pengar för drift och underhåll så investeringspengen måste man ju ha först för att få till grejerna och sen måste man egentligen ta av skolpengen för att ha råd med underhåll. Man kan ju inte bara skruva dit något och tro att det funkar utan det måste ju förvaltas också annars blir det ingen helhet.

Budget för utomhusmiljön

Intendenten visade på ett konkret exempel på vad som kan hända vid en nybyggnation där intentionerna och planeringen från ledning och landskapsarkitekt gått om intet. Komplikationer kan inträffa gång på gång och tära på budgeten. Mycket utav planerna för utomhusmiljön går då om intet för att inomhusmiljön och skolbyggnaden behöver prioriteras.

Men i ett projekt på säg 100 miljoner då... och man fick gräva om gården fyra gånger för att man grävde av en massa ledningar(...) så "ätorna" gick på hela tiden (...) och med tiden försvann liksom saker, man strök en massa saker, och det var ju alltså inte vi som strök det...men utifrån, vad ska man säga, sättet att tänka har man förståelse för det. Någoting måste man stryka för det blir för dyrt annars...och då blev det liksom utemiljön som fick vika på foten, så det blev som det blev.

En annan åtgärd som hör till ett organisatoriskt beslut är att medel behöver avsättas, öronmärkas, initialt vid en nybyggnation eller upprustning enligt intendenten och lokalstrategen eftersom utemiljön ofta är det som får stå tillbaka.

- Ja, det är bara att vi egentligen investerar på andra sätt, att vi från förvaltningen skriver tydliga andra sätt, att vi avsätter, säg två miljoner till, som ska öronmärkas för utemiljön för det är mer vi själva som kan styra det.

Även lokalstrategen visade på exempel på ett stort skolbygge där man har varit helt koncentrerad på själva fastigheter och inte gjort några åtgärder på utemiljön egentligen.

(...) och jag tror att det är att det är så det ofta blir. Blir det pengar kvar så blir det till utemiljön och vart det inga kvar så blir det ingen utemiljö... och jag tror att vi har väl inte riktigt råd att se det på det sättet egentligen.

Sammanfattat resultat

(...) så att det är ganska logiskt att det blir så att efter sexan är man inne på rasterna. Egentligen vill man ju få ut dom och vad lockar man ut dom med då? Och det är ju ingen som riktigt som vet, utan frågar man dom så svarar dom en sak och i verkligheten är det något annat.

Resultatets sammanfattning visar att det finns en ärlig och uppriktig syn på att skolgårdar har en viktig funktion att fylla för skolverksamheten men verklighetens prioriteringar och till viss del

beslutsordningar gör att respondenternas intentioner kan bli förbisedd. Finansiering, prioriteringar och tolkningar av styrdokument, allmänna råd och liknande regelverk är omständigheter som starkt påverkar utvecklingen av utomhusmiljöer. En förkovran på området inom organisationen barn- och utbildning var också önskvärt eftersom det ansågs vara de som behövde initiera och vara i framkant i dessa frågor. För att säkerställa och berättiga skolgårdsinvesteringar ansågs det bekymmersamt att skolanverksamhetens styrdokument inte tydligt och konkret nog beskrev hur utomhusmiljöer ska kopplas samman med skolans kärnuppdrag, kunskapsuppdraget - *att inspirera och främja lärandet* samt med hälsoaspekten. Det behövdes utformas övergripande regelverk, gärna nationella, där en grundplan finns som beskriver vilka funktioner som ska finnas på en skolgård för att se till att alla enheter åtminstone har en "lägsta nivå".

Att den praktiska nyttan med att skolgårdar behövde vara tillfredsställande visade resultatet tydligt. Behovet av att komma ut på rast och få möjlighet till miljöombyte, som ett avbrott till skolarbetet, ansågs vara mycket betydelsefullt för den mentala aspekten och för att aktivera sig fysiskt. Det var de styrandes skyldighet att se till att förutsättningarna fanns, för att barn och ungdomar skulle må bra, trivas och att ha hälsan, vilket egentligen var viktigare än skolans kärnuppdrag. Utomhusmiljön var en arena som bidrog till detta.

Skolgårdarnas ytor ansågs överlag vara för outnyttjade och torftiga i kommunen. En långsiktig planering av utformningen var nödvändig och förutsättningarna var egentligen goda, till och med fantastiska på kommunens olika skolenheter. Den gröna strukturen var en viktig komponent som behövde tillföras vilket påverkade barn- och ungdomars möjlighet till både fysiskt utmanande miljöer men också för det allmänna välbefinnandets skull. Att få med eleverna i planeringen ansågs naturligt eftersom skolan ansågs ha förutsättningar för det i olika elevinstanser. Det var dock en lång process som krävde ett mer långsiktigt arbete och utfallet inte alla gånger kanske blev som det var tänkt eftersom önskningarna skulle tolkas, finansieras och realiseras. För att det skulle vara möjligt att satsa mer på skolgårdar och se den som en resurs, behövde organisationen investera på andra sätt. Till exempel att avsätta medel initialt och öronmärka dessa till utomhusmiljöer vid nybyggnationer. I den budgeten ska det finnas utrymme för drift och underhåll av installationer eftersom det är en del av kommande kostnader. Uppfattningar framkom att kommunen arbetar nära i dessa frågor och att de bästa intentioner finns.

För att barn- och ungdomar ska lockas ut behöver skolgården ge stimulans i form av rörelse och möjlighet till att springa, göra något roligt, olika former av aktiviteter, socialisera med andra men den ska även ge en chans till vila, återhämtning, ta paus, stressa ner, inhämta frisk luft, koppla av och bara vara. Miljön ska dessutom upplevas som trygg och säker.

Trygg och säker avspeglar sig inom olika områden såsom att våga att vara med i lekar, klara av att vara med i olika sociala sammanhang och klara av att hantera utmaningar eller lekredskap som finns på en skolgård. Säkerhet gäller även de fasta installationerna, att de uppfyller kraven så att olycksriskerna minimeras. Skolgården ska även vara en trygg plats utan områden där kränkningar förekommer. Tillräckligt med belysning under den mörka årstiden ansågs också vara en trygghetsfråga.

Social gemenskap och träning är också en viktig aspekt enligt samtliga respondenter. Skolgården anses vara en plats för social träning där de ska ges förutsättningar att interagera med varandra, att kunna vara med kompisar i olika konstellationer, hänga och umgås.

Lekredskap. Olika slags lekredskap och aktivitetsinstallationer visade sig vara en viktig funktion på skolgården trots att barn kanske tröttnade på dem efter ett tag. Hur viktiga de var gavs lite olika uttryck. Diskussionerna kring vad som behövdes på skolgården fastnade lätt i lekredskap och fasta installationer.

Fysisk aktivitet. Ut och röra på sig var ett starkt skäl till att utveckla utomhusmiljön. Leka, springa och spela spel ansågs främja alla aspekter kring hur vi mår och det måste en skolgård ge förutsättningar för. Många är de elever som är stillasittande på sin fritid, där skolan kunde vara avgörande för hur mycket barn- och ungdomar överhuvudtaget får tillfälle till motion och fysisk lek.

Utformning och ytor. Det skulle finnas tillräckligt med ytor för att kunna dela upp behoven. Vara variationsrika med mer kuperad terräng. Det skulle behöva "tordas" arbetas mer med jord, utformning och grönstruktur.

Grönstruktur. Gröna miljöer, träd och lummighet gav stöd för både möjligheter till lekar och aktiviteter men även för ökat välbefinnande som att strosa, bara vara, betrakta vid sidan om och för att levandegöra skolgården (sammanfattning av funktionerna se bilaga 1).

Diskussion

I diskussionen sammanförs resultatet med ett miljöpsykologiskt perspektiv i en framtidsytande mening där kvaliteter i utemiljön, behoven, utveckling och processerna diskuteras.

Skolgårdens roll visade sig genom samtalen vara ett innehållsrikt samtalsämne. Den associerades ofta till den egna barndomen i stort, den skolgård man själv gått på eller på andra familjemedlemmar eller vänner. En av respondenterna uttryckte att det kanske blev lite "rosaskimmer" eller "bullenbykänsla" över det hela men att det är så denne egentligen upplever utomhusmiljöns betydelse. Den kopplades även samman med negativa trender som visat att barn och ungdomar är mer stillasittande än någonsin och att många inte får chans eller har möjlighet till en aktiv fritid av olika orsaker.

Resultatet visar tydligt att det finns uttalade uppfattningar om att skolgårdars utformning stödjer de miljöpsykologiska rön som finns gällande barn- och ungdomars behov av fysisk aktivitet, lek och andra sociala aspekter som påverkar dem under skoltiden men den behöver också sättas i ett större sammanhang.

Skolgårdens utemiljö med dess möjligheter ger en allmän bild av möjligheten till lek och fysisk aktivitet (Dyment, et al. 2009; Knutsdotter Olofsson, 2009; Mårtensson, 2004; Ingvars, 2014; Folkhälsomyndigheten, 2016) men enligt respondenterna får den gröna miljön inte underskattas som en viktig plats för återhämtning (Kaplan & Kaplan 1989; Kaplan, 1995) och hälsopotential för individens mående generellt (Ingvars, 2014). Det ger ett samhällsperspektiv i frågan angående barn- och ungdomars allmänna fysiska och psykiska hälsa. Ett av skolans kärnuppdrag är att främja psykisk hälsa och förebygga psykisk ohälsa. Hälsa definierade respondenterna som "allmän hälsa". Det vill säga; ökat välbefinnande, att må känslomässigt bra, orka vara med i olika sammanhang och att skolgårdens utformning därmed kan vara med och bidra till att skapa förutsättningar för detta.

En bra skolgård

Plats som process

Vetskapen finns hos respondenterna angående nödvändigheten till lek och fria, fantasifulla aktiviteter vilket var en viktig sak att stimuleras till på rasterna samt att barn gärna söker sig till utmanande miljöer som väcker engagemang och nyfikenhet. Det var dessutom en social utvecklingsmiljö vilket Skantze (1989) menar är ett viktigt förhållningssätt att ta ställning till när det planeras för barns fysiska miljöer. Hur en utmanande miljö ser ut och som väcker engagemang till spontan lek tror jag ser väldigt olika ut, inte bara mellan respondenternas uppfattningar utan från de flesta i vuxenvärlden. Att lek inte kan underskattas visar forskning och regelverk, där lek och lärande samspelar i allra högsta grad för individens emotionella, sociala, kreativa och kommunikativa förmåga (Knutsdotter Olofsson, 2009; Mårtensson, 2004; Skolverket, 2011). Dessa förmågor lyfte respondenterna själva fram som viktiga i en rad olika sammanhang; social träning, förmågan att kunna integrera med andra, bättre självkontroll och självkänsla. Byggande av kojor är ett exempel på spontan lek men främst av allt, en viktig process där själva kovan i sig är mindre viktig. Det är görandet som är själva processen som mynnar ut i träning av viktiga förmågor (Kylin, 2004). Förmågor som är viktiga att besitta både i skolarbete men även för människan som helhet.

Det innebär att platser med löst material, risiga buskar, områden med en otydlig funktion i vuxnas ögon kan vara en helt annan värld för barn (Kylin, 2004; Mårtensson, 2004, 2012; Dymont, et al, 2009). Mårtensson (2004) påtalar dessutom att en vidlyftig lek, dess flöde och karaktär är beroende av variationer i utomhusmiljön. Hur leken artar sig avgörs av vilka element som finns och att det är platsens kvalité och strukturer som bestämmer karaktären på leken där platsen många gånger leker med barnen istället för tvärtom (Mårtensson, 2004). Detta kan jämföras med resultatet som visar att i dagsläget upplevs ytorna på skolgårdarna ofta för plana, fyrkantiga, sakna rumsstrukturer och kuperad terräng. Enligt intendenten ska skolgården locka barn- och ungdomar till att komma ut, vilket kan innebära en mängd aspekter och se väldigt olika ut beroende på hur vi ställer frågan och vilken individ vi frågar. Hur upplevs en attraktiv plats?

En allmän uppfattning från samhället och föräldrar kan vara att det ska se snyggt och städat ut på en skolgård med mycket byggda prylar. Även från planerare, själva verksamheten och landskapsarkitekters perspektiv kan det finnas motsättningar mellan att det ska se ordentligt och designat ut, då är det bra mot att det inte nödvändigtvis behöver *”stå en massa prylar där, för det tröttnar ju barnen snart på”*. Det som vid första ögonblicket ser ut som en bra plats för barn kanske i själva verket inte är en inspirerande plats i längden. Att platser kan locka till lek och rörelse mer eller mindre står klart men kvalitén blir mer och mer avgörande ju äldre barnen blir och kanske behöver vi bli bättre på att förstå ungdomars uppfattningar och deras preferenser.

För att en skolgård ska bli levande på flera plan behövde det *”grejas, fixas och pysa”*, att den skulle integreras mer i undervisningen men för en del pedagoger kan det vara ett stort steg att vända perspektivet, att se på skolgården som resurs för deras verksamhet, att använda den i undervisningen och inte bara vara till för raster. Genom att skapa förutsättningar och skapa inspirerande skolgårdar kanske det går att väcka nyfikenhet och så småningom förändra attityder hos de som faktiskt är verksamma på plats.

Det väcker frågan om vad som prioriteras när en skolgårdsutformning är på gång. Den eventuella budget varje skola har till sitt förfogande är det största hindret eller en möjlighet. Det kan också bli en motsättning mellan vuxnas sätt att se och hur barn uppfattar och intar en plats. Forskning och vetenskap om barn- och ungdomars sätt att ta sig an en miljö, sensomotoriskt och emotionellt (Knutsdotter Olofsson, 2009; Mårtensson, 2004; Kylin, 2004) behöver förmedlas och tas tillvara på i verksamheterna, hos landskapsarkitekter och inom förvaltningen barn- och utbildning. Ett möjlighetsspår är att än mer ta vara på olika professioners kompetens. Om en landskapsarkitekt är inkopplad i projektet åligger det denne att ha denna vetenskap för att tänka bortom lekredskap men att fasta installationer ändå behövs som ett komplement i kombination med gröna zoner. En möjlig väg kan vara att börja *”bakvägen”*, med utformningen av de gröna zonerna för att sedan placera ut lämpliga aktivitetsinstallationer och därmed funktionsytor. Hinder kan också vara kommunikativa förbistringar mellan olika led eller att goda ideer försvinner *”på vägen”*.

Något som alla skolor har som ett ständigt utvecklingsarbete är att öka måluppfyllelsen. Det ger en chans att fundera på vilket sätt en god utomhusmiljö i förlängningen skulle främja det. Att i planeringar för utomhusmiljöer fokusera på innebörden i kunskapskraven samt skolans kärnuppdrag för att lyfta fram miljöers betydelse. Som resultatet visar, behöver utomhusmiljöns betydelse mycket tydligare kopplas mot gällande styrdokument för att på så sätt berättiga satsningar på skolgårdar. Ett tydligt samband är förmågan att tillägna sig läsning och läsförståelse, träning av kognitiva förmågor där den fria leken med dess fysiska rörelsemoment är en viktig grundkomponent för att tillägna sig detta (Knutsdotter Olofsson, 2004; Ingvars,

2014) och där platsens kvalité ger viktiga förutsättningar för detta (Mårtensson, 2004; Kylin, 2004; Laris, 2005; Knutsdotter Olofsson 2004).

Plats som process leder också tankegångarna till utmanande miljöer för kroppen och själen vilket avspeglade sig i samtalen att varierade, kuperade ytor och gröna ytor gav möjlighet till. Utmaningar behövdes vilket leder till ökat självförtroende och självkänedom i enlighet med Laris (2005) men samtalen inom förvaltningen och ute på verksamheterna hamnade lätt i diskussionen om lekredskap och tillbehör i stället för att diskutera funktionerna. Lekredskap tenderar till att låsa in leken så att den varken blir kreativt fri eller riktigt äventyrlig enligt Mårtensson (2012).

Resultatet visar att skolgårdsutformning var det område som allt som oftast fick "stryka på foten" till förmån för andra, viktigare projekt. Ett långsiktigt utvecklingsarbete var något som saknades i kommunen men förutsättningarna har förändrats och det var något som var på gång enligt lokalstrategen.

Respondenterna menade att det var förvaltningen barn- och utbildning som behövde gå i bräsch, ligga i framkant gällande dessa frågor men enligt de Laval (2014) är det ofta andra aktörer i stället för skolförvaltningar som för frågorna framåt. Just därför kanske det behöver "jäsas underifrån". Utmanande miljöer behöver inte vara spektakulära platser, en plats som inte är färdig utan byggs på år efter år med nya ideér och konstruktioner av eleverna. Vem har sagt att det behöver vara ett färdigt koncept? Det blir ett sätt att involvera eleverna i formgivningen och förhoppningsvis blir en plats som tilltalar fler elever som enligt Dymont, et al (2009) och Pagels, et al. (2014) är nödvändigt att beakta.

Socialt samspel och gemenskap

Intendenten uttryckte det i termer av att; *"man blir en hel människa genom att finnas i ett sammanhang"* och att utomhusmiljön på så sätt kunde betraktas som en grund för framtida engagemang för den sociala omvärlden.

Att det sociala samspelet och sammanhanget i skolan fungerar är en förutsättning för att det mesta ska fungera, för att uttrycka det rakt på sak. Skolan är den enda arena där alla sociala grupper får ett tillfälle att mötas, dag efter dag. Barn- och ungdomar ska dessutom samsas och samarbeta i olika projekt och arbetskonstellationer. Det ställer höga krav på individen. Om det sociala klimatet och dynamiken i gruppen är goda påverkas det mesta positivt. Om det däremot är en osund miljö, blir det negativa konsekvenser. Det går naturligtvis inte att leva i den tron att bara för att utomhusmiljön är optimal blir allt bra, men den kan bidra till att föra samman människor och kanske uppmuntra känslan av att man finns i ett sammanhang.

Det humanekologiska perspektivet som Gehl (2003) representerar visar att det finns en växelverkan i offentliga rum mellan människan och hennes omgivning. Skolgårdar är i riktig bemärkelse inte ett offentligt rum men samma synsätt går att överföras till en skolgårdsmiljö. Det behövs sociala mötesplatser som är utformade enligt Gehl's tankegångar. Människan behöver attraktiva platser för att få förutsättningar för att sitta, stå och prata. Det vill säga ett samspel mellan miljöns utformning där olika kvalitéer i miljön är nödvändiga för att gynna det sociala livet. Likt Dymont et al, (2009) Pagels, et al (2014) forskning som lägger vikt vid förgröning i direkt anslutning till byggda installationer. Det är således en miljö för människans

sociala utveckling och en plats för att träna sociala förmågor (Skantze, 1989; Mårtensson, 2004; Kylin, 2004) i enlighet med respondenternas åsikter.

Den skolgårdssatsning som ska göras i kommunen för de äldre barnen gällande Multiarenor är ett första steg till upprustning. Förhoppningsvis leder detta till att kommunen går vidare med projekteringar inom området utomhusmiljö så att fler grupper inkluderas som inte väljer eller har förmågan att delta i sporter eller aktiviteter med fokus på tävlingsmoment. Dessa grupper behöver uppmärksammas mer och då framför allt flickor, eftersom forskning visar att pojkar är generellt mer fysiskt aktiva (Dyment, 2007; Pagels, et al, 2014). Flickor är en grupp som gynnas och uppmuntras till rörelse av att ytorna är kuperade, har variation och har en grön utformning där tävlings- och regellekar inte står i fokus. Det blir miljöns karaktär som påverkar vilken inriktning, leken eller händelsen får (Dyment, et al 2009; Pagels, et al 2014; Mårtensson, 2004). I enlighet med resultatet har den aktuella förvaltningen inte riktigt råd att se det på något annat sätt än att lyfta upp dessa frågor högre upp på prioriteringslistan.

Grön strukturs påverkan på välbefinnandet

I intervjuerna samtalade vi om grön struktur i en vid mening. Det var upp till respondenterna att föreställa sig sin syn på innebörden eftersom, som en respondent sa, *”sen har vi ju olika upplevelser av vad grönska och grönstruktur är, det är ju så olika från person till person”*.

Begreppet kom att appliceras på naturområden, mindre skogspartier men även grönområden i direkt anslutning till skolgården men det smalnades också av till buskage, trädpartier, grönska rent allmänt på skolgården beroende på hur samtalet tog sin vändning.

Något som var förvånande var att grönska, grön omgivning, naturmiljöer såsom buskage och träd uppfattades ha så pass stor betydelse för det allmänna välbefinnandet. Speciellt för de barn- och ungdomar som av olika anledningar inte var intresserade av regellekar eller så mycket socialt umgänge. För dem var variationsrikedomen extra viktig i likhet med Dyment, (2007) Dyment, et al 2009) och Pagels, et al, (2014) studie.

Utifrån helheten av intervjuerna och resultatet verkar en ”utopisk” grön och varierad skolgård vara en plats som ger möjlighet att stärka individer på fler plan. Jag hade förväntat mig uttryck som *”...det är väl trevligt med lite grönska”* men det visade sig att den stod för något mer väsentligt. Grönstruktur gav stöd till att man kan gå och fundera, komma bort en stund, vila, ta igen sig, sitta med kompisar, förundras över något, gömma sig, pilla och greja. Att det gröna och lummiga kunde stå för en plats där det var härligt att vara, en miljö som kunde fascinera människan. Gröna träd och natur gav människan lugn och ro, att man blev harmonisk på något sätt om man hade en vacker omgivning och att det skulle finnas en *“(...) lustfylld miljö där man kan göra olika saker, där man kan koppla av och bara vara, gå undan eller uppfylla de där kraven som alla har var och en för sig”*. Vilket var självklart att miljön stod för och att det kunde vara en sak som påverkade barn- och ungdomars lust att komma till skolan. Meningen med skolan var inte bara att nå bra resultat, det var lika viktigt att må bra och ha hälsan. Dessa funderingar går att föra över till paret Kaplans teori som menar att naturmiljöer ger förutsättningar för detta, att de tillhandahåller vissa kvalitéer som ger känslan av att förundras över något, ge stimulans och känna att man kommer bort en stund från det vardagliga (Kaplan & Kaplan; 1989; Kaplan, 1995).

Skolarbete är ett slående exempel på hur det kan vara för många att göra uppgifter och koncentrera sig på ämnen och uppgifter som individen inte alls är motiverad till. Den hämmande förmågan behöver jobba fokuserat, att kunna sortera bort sådant som för tillfället upplevs mer

intressant och istället lösa, kanske mindre intressanta problem eftersom stunden kräver det. Paret Kaplan (1989) menar att det kräver mycket av den riktade uppmärksamheten att använda den hämmande förmågan under lång tid utan tillfälle till återhämtning.

För att ge bättre förutsättningar till att orka med skolprestationer är det nödvändigt med återhämtning från mentalt krävande uppgifter under skoldagen. Den riktade uppmärksamheten är i behov av vila (Kaplan & Kaplan, 1989).

Om man betänker att skolans roll bygger på prestationer och förmågor som ska bedömas, kunskapskrav som ska uppnås och betygsättas (Skolverket, 2011) och studier som visar att stress över skolarbetet har ökat (Folkhälsomyndigheten, 2016) torde regelbunden återhämtning i gröna och välplanerade miljöer främja skolresultaten och individens allmänna mående i synnerhet.

Möjligheter för en utveckling av skolgårdsmiljöer

”Vad gör egentligen en investering berättigad? Det vet inte jag, berätta det för mig!”

Med tanke på att fysisk aktivitet gavs så stort utrymme i respondenternas samtal kring skolgårdars roll är det ett kraftigt skäl att hänvisa till för att påskynda utvecklingen av skolgårdsmiljöer. Även det faktum att barn- och ungdomars är i behov av närliggande, gröna miljöer då deras självständiga rörelsefrihet drastiskt har minskat (Boldemann, 2014; de Laval, 2014; Naturvårdsverket, 2017).

Primärt ansågs det allmänna måendet för barn- och ungdomar vara det viktigaste för respondenterna. Samtalen visade att kroppens egna, positiva respons av aktivitet inte kunde skaffas på något annat sätt än att vara fysiskt aktiv (Ingvars, 2014; Boldemann, 2014; Boverket, 2013, 2015; Pagels, et al, 2014; Schäfer Elinder & Faskunger, 2006) och därmed ansåg respondenterna att ut och rör på sig regelbundet borde ha effekt på hälsan, självkänsla, inlärning, koncentration, fokusering och därmed skolresultat (se bilaga 1, tabell 2).

Att aktivera sig utomhus till skillnad mot inomhus ger fler dimensioner i leken enligt Mårtensson, (2012) och kan höja aktivitetsgraden från måttlig till kraftfull och där rasterna står för en väsentlig del av den rekommenderade dosen av daglig fysisk aktivitet per dag (Pagels, et al. 2014). Ingvars (2014) ståndpunkt är att fysisk aktivitet tillsammans med stress, mat och sömn har hittills gett för lite uppmärksamhet i skolsammanhang men som direkt kan relateras påverkan på skolresultat och (Ingvars, 2014) även för den allmänna hälsan vilket olika samhällsaktörer uppmärksammat under längre tid (Boverket, 2013; Boldemann, 2014; WHO, 2010; Folkhälsomyndigheten, 2016; Schäfer Elinder & Faskunger, 2006).

Ett sätt att vidareutveckla skolgårdsmiljöer kan vara att jobba än mer med elevmedverkan (Boverket, 2013; Skolverket, 2013) på alla plan. Det kan vara en underskattad resurs. Det gäller inte bara i denna fråga utan är en utmaning på flera sätt i skolverksamheten. Elevmedverkan, demokrati och ”entreprenöriellt lärande” lyfts fram i Lgr 11 vilket är detsamma som företagsamhet och att utveckla och stimulera förmågor, kompetenser som att ta ansvar, ta initiativ och att kunna omsätta idéer till handling. Därmed utvecklas nyfikenhet, självtillit, kreativitet och att våga ta risker enligt Skolverket (2011).

Skolgårdsutformning tillsammans med politiker och planerare ger verkligen tillfälle att kommunicera och samarbeta, ta tillvara möjligheter och ta ställning till de förändringar som

uppkommer under arbetets gång. Överlag ansågs det som en lång process att involvera barn men att det förekom stod klart. Frågan är hur det arbetet ges tillräckligt med tid i skolans pressade värld av en ständig jakt på tid?

Utemiljön anses allmänt vara barnens territorier och är mycket väl lämpad för den demokratiska elevprocessen eftersom de vet själva hur, med vad och hur de upplever sinnligt sin miljö (Mårtensson, 2004; Kylin, 2004). Förmodligen är det vi vuxna som har tappat en hel del av den förmågan. Vid flera tillfällen framkom att initiativ behöver komma från verksamheten men även uttryck som "(...) *men vad gör de då? Säg vad de gör så fixar vi det*" eller "*Vad gör barnen egentligen? Det vet inte jag, det vet pedagogerna bäst*".

Att planera ur ett barnperspektiv visade Kylins studie (2004) att det är lätt att säga, svårt att förverkliga. Att få fram barns kroppsliga känsla och fysiskt omsätta det i vår vuxna visuella verklighet. Det kan säkert vara svårt att få gehör för att rita in platser i en planering som för oss vuxna ser oväsentliga ut med en otydlig funktion men som för barn får en helt annan betydelse. Samtalen kretsade en del kring detta. Faran är om platser avsätts för specifika uppgifter; här kan man gunga, här ska vi gräva, här ska vi spela spel också vidare så kan dynamiken, flödet och utmaningarna i aktiviteterna avstanna. Det behövs ett landskap för leken istället för miljöer av isolerade funktioner enligt Mårtensson (2006).

Olika perspektiv beroende på instans

Det blir tydligt att de olika instanserna ser och verkar från olika perspektiv och regelverk. Pedagoger har sitt pedagogiska perspektiv, förvaltaren har sitt och måste även strikt förhålla sig till regelverk och förordningar samtidigt som de är utförare av en beställning. Allt går inte att fixa eller som förvaltaren uttryckte det:

Men det är rätt häftigt (...) de som jobbar på enheterna tycker verkligen att det är deras skola, de glömmer bort att de hyr, de glömmer bort att det finns regler, de kan säga; -Men barna vill ju ha det här! Varför fixar ni inte det?

Det är också en verklighet att ta ställning till. Hur ska olika instanser bedöma och se till att tillräckligt utmanande och stimulerande miljöer finns inom ramen för regelverket och det faktum att verksamheterna hyr lokaler och fasta installationer? Det är två förvaltningar som står för olika ansvar, en för den pedagogiska verksamheten och den andra för skötsel, fastighet och underhåll. Ett dilemma att hantera enligt samtalen men det som ska styra är regelverk och styrdokument. Dessa berättigar skolgårdsinvesteringar men de behöver förtydligas och konkretiseras betydligt i enlighet med resultatet. Skrivningarna i regelverken ger egentligen utrymme för ganska fria tolkningar men samtidigt är mycket av innehållet väldigt tydligt och ger mandat till att rusta skolornas utomhusmiljö vilket visade sig inte vara så uppmärksammat.

Något att ta fasta på i en skolgårdsutveckling är Skolverkets (2017) skrivelse som tar utgångspunkt i skollagen "*att utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet*" (2010:800 1 kap. 5 §) som är ett viktigt utvecklingsarbete i utbildningssammanhang. Vidare påtalar skrivelsen att miljöer behöver vara trygga och ta hänsyn till ungdomars olika behov. Skrivelsen går att direkt överföra till att det ska gälla utformningen av skolgårdsmiljöer eftersom det finns relevant forskning, evidens och beprövad erfarenhet inom området för att ge stöd till ett berättigande för skolgårdsinvesteringar (Mårtensson, 2004; Pagels et al. 2014; Dymont et al. 2009; Dymont, 2007; de Laval, 2014; Kaplan, 1989; Boverket, 2013, 2015).

Det innebär att det är upp till barn- och utbildning, politiken, tillsammans med, förhoppningsvis, ett antal företrädare inom själva skolverksamheterna att bestämma sig för vilken typ av verksamhet som kommunen avser med skolgårdarna vilket lokalstrategen uttryckte; *”-Ja, det är egentligen upp till oss att bestämma.*

Slutsats

Att generalisera en slutsats är möjlig men, som sagt tidigare, vore det önskvärt att fler led i det kommunala styret skulle ha medverkat, framför allt inom politiken. De tre respondenterna har däremot verkat lång tid inom kommunal verksamhet på olika sätt och kan organisatoriska beslutsvägar vilket ger tyngd till studien. Utifrån de tre respondenternas åsikter tillfredsställer kommunens skolgårdar för närvarande inte fullt ut de behov som de anser att barn- och ungdomar har. Den fysiska aktivitetens roll för barns hälsa och mående är för länge sedan identifierad och är uppmärksammas i forskning.

Däremot sätter studien ljuset på nödvändigheten att nå fram med de vetenskapliga rön, evidens och forskning som finns för att berättiga skolgårdsinvesteringar och utifrån detta identifiera, hållbara samband mellan styrdokument, ökad måluppfyllelse och utomhusmiljöer. Det finns alla möjligheter att förena de olika företrädarnas visioner med miljöpsykologiska teorier, det framkom väl att respondenterna har dessa tankegångar. Studiens syfte är inte att ge svar på alla de frågor som uppkom, det kan däremot ge en tankeställare och idéer hur de olika visionerna som finns kan vidareutvecklas.

Landskapsarkitektens eller andra professioners roll blir klart väsentligt för att tolka eventuella önskemål från barn- och ungdomar, överföra och utföra dessa tillsammans med förvaltaren och lokalstrategen. Det gäller också att ha goda kunskaper om barns lek- och lärmiljöer och hur barn intar sin miljö samt *”strida”* för dessa för att de inte ska komma bort i processen; planering, projektering och utförande. Självklart har förvaltarens ochintendentens roller en viktig del i detta. Kommunens beslut att förvaltarna nu har riktat in sig mot en slags verksamhet gjorde att dessa kunde specialisera sig mer i kundens behov men förvaltarna är en utförande enhet, de initierar inga beslut. Av känslan i samtalet märktes att skolgårdsfrågor var ett mycket intressant och spännande område vilket borgar för ett positivt utgångsläge.

Dilemman och motsättningar kan uppkomma på grund av att förvaltningen äger olika delar av verksamheten, har olika perspektiv, skolorna hyr lekredskap och fast material. Löst material och underhåll går på skolpengen. Det kan alltså stå mellan att köpa läromedel eller budgetera för en installation på skolgården som ska underhållas år framöver. Självklart är finansiering kanske det största hindret hur det satsas på utomhusmiljön speciellt om det uppstår motsättningar när barnens skolpeng minskar till *”övrig”* verksamhet. Valet kan vara svårt när pedagoger ställs inför valet att köpa in mindre material till sin undervisning men kanske få större möjlighet till utomhusundervisning genom en bättre utformad utomhusmiljö. Men som lokalstrategen uttryckte det är det egentligen upp till barn- och utbildnings förvaltningen att tillsammans med politiken bestämma hur budget ska fördelas och att det egentligen inte har råd att se det på något annat sätt än att avsätta medel initialt vid nybyggnation eller vid upprustningar.

Alla dessa olika aspekter i ovanstående avsnitt mynnar ut i välgrundade argument för att en god planerad utformningen av skolgårdsmiljöer har inverkan på barn- och ungdomars lek, lärande och hälsa. En god utformning ökar attraktiviteten att överhuvudtaget vilja gå ut på rast. Om

skolgårdar skulle vara av bästa, möjliga karaktär betyder det inte att allt är optimalt och att allt blir bra, men förutsättningarna ökar i alla fall. När det finns tillräckligt med ytor för att sprida ut sig på, när det finns områden med olika kvalitéer och funktioner för att hitta på olika saker, när konflikter har kunnat minimerats, när barn- och ungdomar helt enkelt är glada efter en rast så påverkar det skoldagen på ett positivt sätt.

Vidare forskning

I studien visar sig svårigheterna med att locka ut de äldre skolbarnen att överhuvudtaget vilja gå ut. Det vore vara intressant med vidare forskning på vilket sätt ungdomar, som är uppväxt i den digitala världen, ser på skolgården som miljö. Om den alls är nödvändig eller hur den skulle kunna utformas för att passa deras behov. Att förutsättningslöst låta dem utforma en skolgård och låta behoven styra. Inom ramen för det, undersöka om deras minnen och upplevelser från när de gick på låg- och mellanstadiet på något sätt avspeglar sig på designen. Referensgrupper skulle kunna göras, de som hade upplevt skolgårdar med grönska, varierade rumsstrukturer och naturområden mot den grupp som hade det motsatta. Vilka behov anser sig ungdomar ha?

Det mest intressanta vore vidare studier som undersöker om det överhuvudtaget finns någon korrelation mellan en fullgod utemiljö, för barn i mellan- och högstadiet och som utnyttjas frekvent på raster och i undervisning, och ökad måluppfyllelse.

Referenslista

Boldemann, C. (2014). *Utemiljön och barns hälsa*. Sid 33-37. de Laval, S. (red). (2014). *Skolan och förskolans utemiljöer. Kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljöer*. Skolhusgruppen, Movium & Arkus.

<https://old.liu.se/ikk/ncu/pres-hoger/1.577223/skolans-och-forskolans-utemiljoer.pdf>

(Hämtad 2017-02-19)

Boverket (2013). *Planera för rörelse. – en vägledning om byggd miljö som stimulerar till fysisk aktivitet i vardagen*.

<https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2013/planera-for-rorelse.pdf>

(Hämtad 2017-09-35)

Boverket (2015). *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö*.

<https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2015/gor-plats-for-barn-och-unga-bokversion.pdf> (Hämtad 2017-11-28)

Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (2., [rev.] uppl.) Malmö: Liber.

de Laval, S., & Åkerblom, P. (2014). de Laval, S. (red). *Hur kan noll kvadrat kallas tillräckligt stort?* Sid. 5-7. *Skolan och förskolans utemiljöer. Kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljöer*. Skolhusgruppen, Movium & Arkus.

<https://old.liu.se/ikk/ncu/pres-hoger/1.577223/skolans-och-forskolans-utemiljoer.pdf>

(Hämtad 2017-02-19)

Dyment, J., & Bell, A. (2007). *Grounds for movement: Green school grounds as sites for promoting physical activity*. Health Education Research, 23(6), 952-962. 952-962.

<https://doi.org/10.1093/her/cym059> (Hämtad 2017-07-19)

Dyment, J.E., Bell, A.C., & Lucas, A.J. (2009) *The relationship between school ground design and intensity of physical activity*: Children's Geographies, 7:3, 261-276.

Ericsson, M. (2001) *Att skriva litteraturreferenser enligt Harvardsystemet*. Institutionen för Datavetenskap, Högskolan Skövde.

https://www.cs.kau.se/cs/education/courses/davdis/Intro/Documents/Harvard_refs.pdf

(Hämtad 2018-03- 22).

Folkhälsomyndigheten (2016). *Skolprestationer, skolstress och psykisk ohälsa bland tonåringar*.

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/8169d0d0a5a846d29cf4b6a7cfd1dffb/skolprestationer-skolstress-psykisk-ohalsa-tonaringar-16003-webb.pdf> (Hämtad 2018-01-15)

Gehl, J. (2003). *Life between buildings: using public space*. Avsnitt 4 – ”Rum at færdes i – steder at være” (s. 121 – 174). Washington, DC: Island Press

Hartig, T. (2005) *Teorier om restaurativa miljöer - förr, nu och i framtiden*, kap 15; Johansson, M. & Küller, M. (red.). *Svensk miljöpsykologi*. Lund: Studentlitteratur.

Ingvar, M., & Eldh, G. (2014). *Hjärnkoll på skolan: [och varför barn behöver dig för att lära]*. (1. utg.) Stockholm: Natur och kultur.

Kaplan, R., & Kaplan, S. (1989). *The experience of nature: a psychological perspective*. Cambridge: Cambridge Univ. Pr.

Kaplan, S. (1995) *Toward an integrative framework*. Journal of Environmental Psychology. Volym 15. S. 169-182. <http://willsull.net/resources/KaplanS1995.pdf>
[https://doi.org/10.1016/0272-4944\(95\)90001-2](https://doi.org/10.1016/0272-4944(95)90001-2) (Hämtad 2017-05-05)

Knutsdotter Olofsson, B. (2009). *Vad lär barn när de leker?* Jensen, M. & Harvard, Å. (red.) *Leka för att lära: utveckling, kognition och kultur*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 3. [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur.

Kylin, M. (2004). *Från koja till plan: om barnperspektiv på utemiljön i planeringssammanhang*. Diss. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet.
<https://pub.epsilon.slu.se/600/1/A472MariaKylin.pdf> (Hämtad 2017-06 - 04)

Kylin, M. (2006) *Kojan öppnar planerarens ögon*. Lenninger, A.&Olsson,T. (red) (2006). *Lek äger rum: planering för barn och ungdomar*. Stockholm.

Lantz, A. (2013). *Intervjumetodik*. (3., [omarb.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Laris, M. *Designing for play* (2005) Dudek, M. (red.), *Children's spaces*. Burlington, MA: Architectural Press.

Mårtensson, F. (2004). *Landskapet i leken: en studie av utomhuslek på förskolegården*. Diss. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet, 2004.

Mårtensson, F., & Kylin, M. (2005). *Många kojor och mycket spring: att planera med barns perspektiv*. Alnarp: Movium, SLU.

Mårtensson, F. (2006) *Leken behöver sitt landskap*. Lenninger, A. & Olsson, T. (red) (2006). *Lek äger rum: planering för barn och ungdomar*. Stockholm.

Mårtensson, F. (2012). *Hälsofrämjande äventyr med naturen som distraktion*. SocialmedicinskTidskrift, 89 (3), 224–31.
<http://www.socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/article/view/919/728> (2017-04-21)

Naturvårdsverket (2017). *Tankesmedja för friluftsliv. Tema: Natur för barn och unga.*

<http://naturvardsverket.se/Kalendarium/Dokumentation-fran-seminarier/Dokumentation-fran-Tankesmedja-for-friluftsliv-2017/> (Hämtad 2017-08-22)

Pagels, P., Raustorp, A., De Leon, A. P., Mårtensson, F., Kylin, M., & Boldemann, C. (2014). *A repeated measurement study investigating the impact of school outdoor environment upon physical activity across ages and seasons in Swedish second, fifth and eighth graders.* *BMC Public Health*, 14, 803.

<http://doi.org/10.1186/1471-2458-14-803> (Hämtad 2017-06-12)

Sahlin, N-E. (2017) *Vetenskap och beprövad erfarenhet*. Media-Tryck, Lunds universitet; Lund 2017.

https://www.vbe.lu.se/sites/vbe.lu.se/en/files/vbe_skola_for_webb.pdf (Hämtad 2018-01-27)

Schäfer Elinder, L., & Faskunger, J. (red) (2006). *Fysisk aktivitet och folkhälsa*. Statens folkhälsoinstitut 2006:13

http://www.nynashamn.se/download/18.19abfca31197776dea580002701/1462966815179/R2_00613_Fysisk_aktivitet_0701.pdf (Hämtad 2018-02-04)

Skantze, A. (1989). *Vad betyder skolhuset?* Skolans fysiska miljö ur elevernas perspektiv studerad i relation till barns och ungdomars utvecklingsuppgifter. Diss. Stockholms universitet.

Skolverket (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2018). *Forskningsbaserat arbetssätt för ökad kvalitet i skolan.*

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/forskningsbaserat-arbetssatt> (Hämtad 2018-01-27)

Sveriges riksdag. *Skollag 2010:800*. SFS nr: 2010:800

http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800 (Hämtad 2017-06-04)

WHO (2010) *Global Recommendations on Physical Activity for Health*. World Health Organization, Geneva.

http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/44399/1/9789241599979_eng.pdf (Hämtad 2017-08-12)

Umeå universitet (2018) *Referenser Harvardsystem*.

<http://www.ub.umu.se/skriva/skriva-referenser/referenser-harvard> (Hämtad 2017-11-12)

Vetenskapsrådet (2017) *God forskningssed*.

<https://publikationer.vr.se/produkt/god-forskningssed/> (Hämtad 2017-08-30)

Bilagor

Bilaga 1.

Tabell 1 visar en sammanställning över respondenternas tankar gällande vilka funktioner en bra skolgård ska tillgodose.

Fysisk aktivitet	Socialt	Återhämtning	Upptäcka	Övrigt
Springa. Leka. Spela spel. Bollsporter. Rörelse i någon form. Utmana kroppens begränsningar.	Gemenskap/samvaro. Träning i social samvaro och samarbete. Göra något roligt tillsammans. Titta på andra en bit vid sidan av. Hänga och snacka. Sitta.	Vila. Paus. Återhämtning. Dra sig undan. Titta på andra en bit vid sidan av. Dra sig undan en stund för att sedan vara med i umgänge.	Grönska – pilla och greja med material. Känna att här är det härligt. Leka i, under, med grönska eller något annat. Känna kroppens begränsningar / möjligheter.	Kännas tryggt och säkert. Hämta frisk luft. En indikator på skolans/kommunens och den allmänna inställningen till att vårda och satsa på arbetsmiljö och trivsel. Gården ska ge förutsättningar för att vilja göra något.

Tabell 2. Analys av resultatet visar hur en bra skolgårdsmiljö i förlängningen kan kopplas vissa grundläggande behov

1) I första hand ansågs Allmänt och ökat välbefinnande vara viktigast där utomhusmiljön kan vara en stödjande miljö.	Hälsa - fysiskt. Hälsa – mentalt (att må bra och att man trivs). Att man finns i ett sammanhang. Större än bara skolans kärnuppdrag. Miljön, inne som ute påverkar hur man uppfattar sin skolgång. Möjlighet att kunna påverka aktiviteter och den "friare" tiden såsom raster men även att skolgården är mer barns territorium.
2) Som en effekt av 1) anser respondenterna att detta borde öka.	Förbättrat skolresultat. Förbättrad koncentration i en klassrumssituation. Bättre inlärningsförmåga. Självkänsla. Självkontroll. Förebyggande av mobbing och utanförskap.

Bilaga 2.

Utdrag ur Lokalprogrammet, "***Styrande principer. För skol- och förskolelokaler***" vilket ger riktlinjer för kommunen gällande om- och nybyggnationer.

"Utbildningslokalernas utformning ska ta sin utgångspunkt i skollag, läroplaner och det kommunala verksamhetsuppdraget. Det innebär att de ska vara anpassade för den typ av verksamhet som ska bedrivas i dem".

"Kvalitetskriterierna för utbildningslokaler inom /.../ kommun skall utgöra grunden för utformning av lokaler och utemiljöer vid all ny-, om- och tillbyggnad. Med utbildningslokaler avses alla former av lokaler för pedagogisk verksamhet inom barn- och utbildningsnämndens ansvarsområde. Begreppet utbildningslokal omfattar också den direkta utemiljö som finns relaterad till respektive utbildningslokal".

Skrivelsen hänvisar till utomhusmiljön som en utbildningslokal och tar vidare upp utemiljön i bemärkelsen att lokalerna ska ha god kontakt med utomhusmiljön och vara utformad så att den möjliggör en god pedagogisk verksamhet. Ytorna ska delas upp för att erbjuda olika typer av uteaktiviteter som är anpassade för olika behov och åldrar.

(Lokalprogrammet - Styrande principer, 2013).